

Πειραικό Ορόσημο

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 82
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΜΑΡΤΙΟΣ
2023

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο
ΠΕΙΡΑΙΑ
Αριθμός Αδείας
1483

Επιστροφές Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

3 Γνώμη**Ο νέος κόσμος της εργασίας**

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου Προέδρου του Συλλόγου

“Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά”

4 Αρχαιογνωστικά**Η Αναγέννηση στη Βενετία και τη Βόρεια Ευρώπη**

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

12 Ιστορικά**Κατάπτωση της οικονομικής ευεξίας και εξασθένηση των ανακτορικών κέντρων της Ελλάδος**

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού, Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE,

Γεν. Γραμματ. Εταιρείας Διερεύνησης Αρχαιο-Ελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας/ΕΔΑΒuT

Μέλος της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (Ε.Α.Α.), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας “ΑΙΓΕΥΣ”

16 Ματιές στην Πειραιϊκή Ιστορία**Η πειραιϊκή βιομηχανία στα 1953-1954 και φωτογραφικές αναφορές σε παλαιότερες επιχειρήσεις**

Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, Δημοσιογράφου - Συλλέκτη. Ανεξάρτητου ερευνητή πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας

20 Αρχαιολογικό Πανόραμα από την Ελλάδα και τον Κόσμο

Επιμέλεια Κωστή Μανωλάκη

24 Συλλογικά

Του Γεράσιμου - Νικόλαου Μπουγά

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου “ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ”

Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017 - E-mail: museio.peiraia@gmail.com

ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 82 • Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 2023

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ.: 210-4060000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.

Διανέμεται δωρεάν.

**Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά
τις απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου**

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ-ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.

Κολοκοτρώνη 144, 185 36 Πειραιάς
Τηλ.: 210 41 82 591, 210 45 37 521
E-mail: mourousias1@yahoo.gr

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ “ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31

Βιβλιοπωλεία:

- BALABANIS: Καραολή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΓΡΑΦΙΔΑ: Ελ. Βενιζέλου 188, Κερατσίνι, 18755
- FATA LIBELLI: Πραξιτέλους 161-163, 185 35 Πειραιάς
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Ν. & ΣΙΑ Ο.Ε.:
Καραϊσκού 157, Πειραιάς και Φίλωνος 35, Πειραιάς
- ΤΣΙΟΥΣΤΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ & ΟΥΡΑΝΙΑ Ο.Ε.:
Κολοκοτρώνη 100, Πειραιάς
- ΧΑΤΟΠΟΛΙΣ: Καραολή και Δημητρίου 32, Πειραιάς

Φωτογραφία εξωφύλλου: Ο Μέγας Αλέξανδρος κόβει τον γόρδιο δεσμό -Έργο του Giovanni Paolo Panini (1692 - 1765)

Ο νέος κόσμος της εργασίας

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου
Προέδρου του Συλλόγου "Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου
και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

Οι συνέπειες από την τέταρτη βιομηχανική επανάσταση που βρίσκεται σε εξέλιξη δεν είναι ακόμα ολοκληρωτικά ορατές. Ιδιαίτερα στον χώρο της εργασίας φέρνει μεγάλες ανατροπές, χωρίς προηγούμενο. Καταρχήν δημιουργεί μία παγκοσμιοποίηση της αγοράς εργασίας, σπάζοντας γεωγραφικούς και χρονικούς φραγμούς. Ορισμένοι εργαζόμενοι πλέον μπορούν να δουλεύουν από το σπίτι τους για λογαριασμό κάποιας εταιρείας που βρίσκεται στην άλλη άκρη του κόσμου.

Η ραγδαία ανάπτυξη των υπολογιστών μεταβάλλει άρδην την εργασία σε σημείο που να μην διαχωρίζονται πλήρως τα ψηφιακά από τα φυσικά στοιχεία, τα εικονικά από τα πραγματικά. Ανατρέπεται η σημερινή δομή της εργασίας όπως την είχαμε γνωρίσει μέχρι τώρα. Δημιουργούνται νέες ειδικότητες με τη διάσπαση των αντικειμένων εργασίας. Η εργασία αποδομείται και αποδιαρθρώνεται με τον επιμερισμό διαφορετικών καθηκόντων που μπορούν να ανατεθούν σε εργαζόμενους, οπουδήποτε στον κόσμο. Μπορούν να διαχωριστούν σε καθήκοντα, που άλλα ανατίθενται σε ανθρώπους και άλλα σε μηχανές.

Υπάρχει μία ποικιλία αποτελεσμάτων. Από τη μία υπάρχει σημαντική αύξηση των θέσεων εργασίας και από την άλλη μια μετατόπιση του κέντρου βάρους από την αύξηση της παραγωγικότητας στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων και στην ανάδειξη των ικανοτήτων των εργαζομένων. Με τη βοήθεια της τεχνολογίας η εργασία εμπλουτίζεται, ώστε να αξιοποιεί ποιοτικά χαρακτηριστικά και δεξιότητες, δίνοντας ευκαιρίες στους εργαζόμενους, από οπουδήποτε στον πλανήτη κι αν προέρχονται. Η προσαρμοστικότητα στις τεράστιες αυτές αλλαγές με την επανεκπαίδευση των εργαζομένων προβάλλει περισσότερο από ποτέ ως αναγκαία παράμετρος.

Εισήλθαμε σε μία νέα εποχή όπου πλέον τα πράγματα θα καθορίζονται, ολοένα και περισσότερο στην παραγωγή και στο εργασιακό περιβάλλον, από την εισβολή της τεχνητής νοημοσύνης, των big data, των έξυπνων μηχανών, του δικτύου των πραγμάτων, της ρομποτικής. Οι επιχειρήσεις πλέον στο παρόν, αλλά και στο εγγύς μέλλον είναι υποχρεωμένες με βάση αυτά τα δεδομένα να επανεξετάσουν όλο τον τρόπο οργάνωσης της εργασίας, να δημιουργήσουν εναλλακτικές θέσεις εργασίας με την ανάπτυξη στις νέες συνθήκες των ηγετικών ικανοτήτων που απαιτούνται από ομάδες εργαζομένων. Το εργασιακό περιβάλλον εμφανίζεται ως «κινούμενη άμμος». Τίποτα πλέον δεν θα είναι όπως

πρώτα, τίποτα πλέον δεν θα φαντάζει σταθερό και αμετάβλητο.

Η μετάβαση στη νέα εποχή απαιτεί και νέα εργαλεία πρόβλεψης και ανάλυσης των νέων δεδομένων. Στο νέο μοντέλο εργασίας αντιστοιχούν και νέοι τρόποι διοίκησης και ευέλικτες δομές. Το μέλλον της εργασίας γίνεται όλο και πιο σύνθετο και πιο πολύπλοκο. Αναμένεται να αυξηθεί η ζήτηση για ανθρώπινο δυναμικό που να συνδυάζει διάφορες δεξιότητες και γνώσεις. Με δεδομένο ότι η αυτοματοποίηση αναμένεται να κυριαρχήσει σε επαναλαμβανόμενες εργασίες ρουτίνας, οι εργαζόμενοι θα στρέφονται όλο και περισσότερο σε πιο δημιουργικές εργασίες με υψηλή προστιθέμενη αξία.

Οι αλλαγές αυτές διαδραματίζονται σε ένα γενικότερο περιβάλλον κλιματικής κρίσης και προσπαθειών για την πράσινη μετάβαση. Συμπλέκονται επίσης με τα φαινόμενα κλιματικής μετανάστευσης με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Η μετάβαση σε νέα επαγγέλματα και η σύνδεση ολοένα και περισσότερων παλαιών επαγγελμάτων με τη λεγόμενη «οικονομία της πλατφόρμας», που συνεχώς διευρύνεται, αυξάνει τη ζήτηση της εργασίας από απόσταση. Μπαίνουμε λοιπόν σε μία φάση με νέες τάσεις κινητικότητας του εργατικού δυναμικού. Οι προκλήσεις είναι τεράστιες για τη διαμόρφωση νέων συστημάτων για την απασχόληση με στόχο να επωφεληθούν κοινωνίες, εργαζόμενοι και επιχειρήσεις από τις αλλαγές που συντελούνται.

Είναι σημαντικό ότι αρχίζει να γίνεται συνείδηση ότι απαιτείται μεγάλη έρευνα και μελέτη των δεδομένων για τη λήψη των κατάλληλων αποφάσεων για την προετοιμασία μετάβασης στη νέα εποχή. Είναι ενθαρρυντικό ότι και στη χώρα μας ιδρύονται οργανισμοί που αναλαμβάνουν δράσεις, όπως είναι το Κέντρο για το Μέλλον της Εργασίας του Οικονομικού Φόρουμ των Δελφών. Ασχολούνται επίσης συστηματικά φορείς όπως ο ΣΕΒ ο οποίος παρουσίασε μία αξιοσημείωτη έρευνα. Οργανώνονται ημερίδες και διεξάγονται συζητήσεις από Πανεπιστήμια και από άλλους οργανισμούς. Προγράμματα κατάρτισης των εργαζομένων εξαγγέλλονται από το Υπουργείο Εργασίας με τη διάθεση ενός δισεκατομμυρίου ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης, τα οποία αφορούν και τις επιχειρήσεις. Γιατί δεν είναι μόνο θέμα να διαμορφωθούν οι εργαζόμενοι του μέλλοντος, αλλά να προετοιμαστούν κατάλληλα και οι επιχειρήσεις που θα τους υποδεχτούν.

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κέντρο Ανάπτυξης Επαγγελματικής Κατάρτισης υπολογίζεται ότι 4 στις 10 θέσεις εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα μετασχηματιστούν σημαντικά εξαιτίας της τεχνητής νοημοσύνης. Επίσης το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ αναφέρει ότι έως το 2025 ο νέος καταμερισμός μεταξύ ανθρώπων, μηχανών και αλγορίθμων θα οδηγήσει στην μετεξέλιξη 85 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας, αλλά και στη δημιουργία 97 εκατομμυρίων νέων θέσεων με νέα χαρακτηριστικά. Η ίδια έρευνα προβλέπει επίσης ότι έως το 2030 το 85% των θέσεων δεν θα έχει δημιουργηθεί ακόμα.

Γρήγορα ως χώρα πρέπει να ξεπεράσουμε δύσκαμπτες δομές, γιατί το ψηφιακό χάσμα δεν απαντάται μόνο ανάμεσα σε εργαζόμενους, αλλά και σε επιχειρήσεις και ανάμεσα σε χώρες. Οι καιροί ου μενετοί...

Ο Πρόεδρος κ. Γιάννης Πολυχρονόπουλος και το Δ.Σ. του Συλλόγου
"οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"
σας εύχονται ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ και ΚΑΛΟ ΠΑΣΧΑ

Η Αναγέννηση στη Βενετία και τη Βόρεια Ευρώπη

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ,
Αρχαιολόγου, τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

Είχαμε την ευκαιρία να μιλήσουμε παλαιότερα για την ιδιαίτερη θέση της Βενετίας στην ιστορία και την τέχνη της αναγεννησιακής Ιταλίας, μιας πόλης με ιδιαίτερο χρώμα - η οποία ξεχωρίζει για τον πλούτο, την πολιτική και πολιτισμική ανεξαρτησία που οφείλει στις στενές σχέσεις με την βυζαντινή ανατολή και τον γοτθικό βορρά.

Η ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Giorgione (1477/8- 1510). Σε αντίθεση με έναν επαγγελματία ζωγράφο της παλιάς σχολής όπως ο Bellini, ο Giorgione εκπροσωπεί μια νέα γενιά καλλιτεχνών: είναι όπως ο Λεονάρντο μουσικόφιλος, όπως ο Ραφαέλο λάτρης της γυναικείας ομορφιάς, ένας άνθρωπος καλλιεργημένος με ευαίσθητο και ποιητικό ταμπεραμέντο. Όπως ο Ραφαέλο θα πεθάνει πολύ νέος, αφήνοντας πολλά ατέλειωτα έργα που θα αναλάβει να ολοκληρώσει ο Τιτσιάνο, για τον οποίο πολλά από αυτά θα αποτελέσουν το πρότυπο για περίφημες δημιουργίες.

Εικ. 1 Giorgione, «Η καταιγίδα», Academia, Βενετία

Εικ. 2. Giorgione, Κοιμώμενη Αφροδίτη, Gemäldegalerie Δρέσδη

Η προσφορά του Giorgione στην τέχνη υπήρξε τεράστια, δυσανάλογη με τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του που δεν ξεπέρασε τα δέκα χρόνια. Είναι αυτός που έφερε στη Βενετία το κοσμικό θεματολόγιο, της γνώρισε το γυμνό και έδωσε στο τοπίο, έως τότε πλαίσιο ή φόντο της δράσης, κεντρική θέση στον πίνακα, βάζοντας έτσι τις βάσεις ενός νέου ρυθμού, ο οποίος θα επηρεάσει την εξέλιξη και αυτού του Μπελλίνι. Μιλάμε για την τέχνη του απαλού chiaroscuro με τις ατέλειωτες λεπτές μεταβάσεις στο μοντελάρισμα, που πιθανώς του δίδαξε ο Λεονάρντο στο σύντομο πέρασμα του από τη Βενετία, και για την ανακάλυψη των δυνατοτήτων του χρώματος. Ο Giorgione είναι αυτός που

Εικ. 3. Giorgione, Concert Champêtre, Λούβρο, Παρίσι

Εικ. 4. Tiziano, Ανάληψη της Παρθένου, S. Maria Gloriosa dei Frari, Βενετία 1517

-όπως παρατηρεί ο Vasari- εισήγαγε στη Βενετία, «ένα αρμονικό ύφος και κάποια λάμψη του χρώματος, έδωσε ένα νέο πλούτο και μια συγκινησιακή ποιότητα στο χρώμα και ένα παλμό στο μοντελάρισμα με τη μετάβαση των γκριζών και κρεμωδών, και τα περάσματα από λαμπρά χρώματα». Πέρα από αυτό -και εν μέρει χάρη σ αυτό-, ο πίνακας του Giorgione αποκτά μια ιδιαίτερη ατμόσφαιρα, την αίσθηση μιας μυστικής διάθεσης, που διαχέεται ομοιόμορφα στη φύση και στους ανθρώπους. Το περιεχόμενο του δεν είναι ποτέ άμεσο· φαίνεται να κρύβει πάντα κάποιο μυστήριο. Παράδειγμα η αινιγματική Καταιγίδα (Εικ. 1), «ένα τοπίο με μορφές» (όπως περιγράφεται), όπου πραγματικά για πρώτη φορά δεν έχουμε πια μορφές σε συγκεκριμένη δράση μπροστά σε ένα τοπίο αλλά χαμένες μέσα σ' αυτό· παρομοίως η «κοιμωμένη Αφροδίτη» (Εικ. 2) όπου φύση και ανθρωπότητα εμφανίζονται ενωμένες, ως στοιχεία ενός ενιαίου κόσμου, διαφορετικά μεταξύ τους στο είδος αλλά όχι στην ουσία. Το πόσο παραξενεύουν -και ενδεχομένως

Εικ. 5. Tiziano, Η γιορτή των θεών, National Gallery of Art, Ουάσιγκτον, 1514

ανάλογα με την ερμηνεία σοκάρουν- πίνakes όπως το concert champetre, (Εικ. 3) δείχνει το σκάνδαλο που θα προκαλέσει μετά από τρεις αιώνες η αναβίωση του στο Dejeuner sur l' herbe του Manet.

Tiziano (1484-1588) Σε αντίθεση με τον Giorgione ο Τιτσιάνο θα είναι ο πιο μακρόβιος και ένας από τους βασικούς εκπροσώπους της Αναγέννησης. Μαζί

Εικ. 6. Tiziano, Βακχικό γλέντι στην Άνδρο Prado, Μαδρίτη, 1518-19

Εικ. 7. Tiziano, Βάκχος και Αριάδνη, National Gallery, Λονδίνο, 1522

με τον Μιχαήλ Άγγελο θα οδηγήσουν ως το τέλος της τη μοναδική αυτή περιπέτεια της ανθρωπότητας. Θα είναι ο διάδοχος του μακρόβιου Μπελλίνι και του πρώιμα χαμένου Giorgione στην πρωτοπορία της σύγχρονης ζωγραφικής στο πρώτο τέταρτο του αιώνα και ο πρόδρομος του Τιντορέττο και του Γκρέκο στο προτελευταίο.

Αν ο Ραφαέλο είναι για μας ο υμνητής της ομορφιάς, ο μεγάλος αφηγητής και τεχνίτης της αρμονικής σύνθεσης, ο Μιχαήλ Άγγελος ο απαράμιλλος σχεδιαστής και πλάστης της κινημένης παθιασμένης ανθρωπίνης μορφής, ο Τιτσιάνο πέρα από όλα αυτά θα μείνει στην ιστορία ως ο μεγάλος κολορίστας. Τις διαδοχικές φάσεις της μακράς καλλιτεχνικής δημιουργίας του θα χαρακτηρίσει, ανεξάρτητα από τις εκάστοτε θεματικές -θρησκευτικές, μυθολογικές, κλπ- επιλογές, τον τρόπο απόδοσης της δράσης ή της περισυλλογής και την εξέλιξη του στην ελευθερία της σύνθεσης, ένα κυρίως πράγμα: ο τρόπος που χειρίζεται κάθε φορά το χρώμα.

Η εξέλιξη αυτή που καλύπτει 50 χρόνια δουλειάς, προσφέρει και το ουσιαστικό κριτήριο για την περιοδοποίηση του έργου του. Στην πρώτη περίοδο (1510-1530) ο Τιτσιάνος όπως όλοι οι σύγχρονοί του αντιλαμβάνεται το χρώμα ως καθαρά τοπικό χρώμα, το χρώμα του κάθε εικονιζόμενου αντικειμένου. Στη μέση περίοδο (1530-1551) η διάταξη των χρωμάτων στον πίνακα δεν προσδιορίζεται πλέον από τα αντικείμενα αλλά από το γενικό χρωματικό σχήμα του πίνακα. Στην τελευταία (από το 1551 έως το θάνατό του)

Εικ. 8. Tiziano, Pesaro Madonna, S. Maria Gloriosa dei Frari, Βενετία 1526

τα χρώματα διαχέονται πλέον σε όλο το χώρο της εικόνας· όπως και τα ίδια τα αντικείμενα αποκτούν τώρα ένα αφηρημένο χαρακτήρα: την ακριβή απόδοση της μορφής έχει αντικαταστήσει η γενική ιδέα της το συγκεκριμένο χρωματικό σχήμα μια γενική χρωματική εντύπωση. Συγχρόνως αλλάζουν και οι χρωματικές προτιμήσεις του. Μόνο στις αρχές (σπάνια αργότερα) ακολουθεί το σχήμα των συμπληρωματικών χρωμάτων (πράσινο-κόκκινο) του Giorgione. Γενικά αποφεύγει το πράσινο, ακόμα και στα τοπία. Προτιμά τις λεπτές αντιθέσεις του μπλε με το κόκκινο, ένα σκοτωμένο πράσινο εμφανίζεται μόνο στα ενδύματα των γυναικών αγίων τελευταίας περιόδου. Τα κίτρινα του έχουν μια ζεστή χρυσή απόχρωση, σπανιότατα την ψυχρή του λεμο-

Εικ. 9. Tiziano, Αγ. Πέτρος μάρτυρας, (σχέδιο, αντίγραφο του πίνακα) British Museum, Λονδίνο

νιού ή του χρωμίου. Όπως λέει ο Βαζάρι, χάρη στην απίστευτη λεπτότητα και επιμέλεια της πινελιάς τα πρώτα έργα του «βλέπονται το ίδιο καλά από κοντά και από μακριά», τα τελευταία, αντίθετα, με τις πλατιές -με χοντρές βούρτσες ή και με τα δάκτυλα- πατουλιές του χρώματος που τα χαρακτηρίζουν, μόνο από μακριά.

Τις διαδοχικές φάσεις της πορείας του Τιτσιάνο θα προσπαθήσουμε να παρακολουθήσουμε σε μια σειρά χαρακτηριστικών έργων.

Αναμφισβήτητη είναι στα πρώτα του βήματα η επίδραση του Giorgione, π.χ. στο μυστηριώδη πίνακα της διπλής Ουρανίας και Γήινης Αφροδίτης 1515 (εικόνα στο τεύχος 77/ 2021 του περιοδικού). Είναι αυτός που

μετά το θάνατο εκείνου θα συμπληρώσει τα μισοτελειωμένα έργα του (πολλές φορές δεν ξεχωρίζει κανείς την πατρότητα) πριν να πάει παρά πέρα την τέχνη του. Στα χέρια του οι γλυκές και τρυφερές βενετσιάνικες Μαντόνες του Μπελίνι αποκτούν τώρα κίνηση και ένα πιο σωματώδη και μεγαλόπρεπο τύπο γυναικείας ομορφιάς· η σύνθεση επίσης αποκτά ένα πιο πλούσιο ρυθμό, το χρώμα ένα νέο βάθος και ένα πλούσιο μοντελάρισμα. Είναι η εποχή που η ζωγραφική στην εμπορική Βενετία έχει αρχίσει να στρέφεται σε μικρούς φορητούς πίνακες με μυθολογικά θέματα που προορίζονται όχι για ευλαβική προσκύνηση αλλά για τη διακόσμηση του σπιτιού ή για ιδιώτες συλλέκτες. Ήδη οι τελευταίοι πίνακες του Μπελίνι έχουν ως θέμα την εορτή των θεών και την τουαλέτα της Αφροδίτης.

Ένα νέο στάδιο στην εξέλιξη της τέχνης του Τιτσιάνο θα σηματοδοτήσει η Ανάληψη της Παρθένου του 1517, με μια νέα αντίληψη τόσο της ανάληψης όσο και της μορφής της Παρθένου (Εικ. 4). Τώρα η Παναγία δεν ανεβαίνει απλώς στους ουρανούς· κυριολεκτικά εκτινάσσεται σπρωγμένη από την συμπυκνωμένη δύναμη που αποπνέει η συμπαγής ομάδα· γύρω από τον κενό τάφο της. Τα σύννεφα δεν την στηρίζουν αλλά την συνοδεύουν στην άνοδό της, ενώ η ίδια αιωρείται μπροστά στο χρυσό φως που πλημμυρίζει

Εικ. 10. Tiziano, Εισόδια Παρθένου Μαρίας, Accademia, Βενετία 1538

Εικ. 11. Tiziano, Venus Urbino, Uffizi, Φλωρεντία 1538

Εικ. 12. Tiziano, Δανάη, Prado, Μαδρίτη, 1560-65

τον ουρανό πίσω της. Όπως η σύγχρονη Madonna Sistina του Ραφαέλο η Παναγία δεν είναι μια θνητή γυναίκα αλλά η Μητέρα του Θεού, που ανεβαίνει από το σκοτάδι στο φως.

Το ίδιο πνεύμα -της αυξημένης δυναμικής των μορφών και της ανάπτυξης τους στο χώρο- ακολουθεί και η απόδοση των κοσμικών θεμάτων. Έτσι, τη παρατακτική ακόμα «γιορτή των θεών» του Μπελλίνι που θα ολοκληρώσει ο Τιτσιάνο (Εικ. 5), θα ακολουθήσει μια σειρά από όλο και πιο κινημένες βακχικές σκηνές με στροβιλιζόμενες μέσα στο δάσος μορφές, προδρομικές του Poussin του επόμενου αιώνα, όπως ο χορός των κατοίκων της Άνδρου (Εικ. 6). Το αποκορύφωμα θα είναι η περίφημη πομπή του Βάκχου και της Αριάδνης (Εικ. 7), μια σύνθεση με λίγες μόνο μορφές, που θυμίζει τη Γαλάτεια του Ραφαέλο, στη οποία όμως κυριαρχεί τώρα η αντιθετική κίνηση των δύο πρωταγωνιστών.

Ένα βήμα παραπέρα στην απελευθέρωση από τα παραδοσιακά σχήματα μας οδηγεί η Μαντόνα του Pesaro Madona (1526). (Εικ. 8). Εδώ, για πρώτη φορά την κλασι-

Εικ. 15. Tiziano, Αφροδίτη και Άδωνις, Prado, Μαδρίτη, 1554

Εικ. 13. Tiziano, Κάιν και Αβελ, S. Maria della Salute, Βενετία 1544. Tiziano, Κάιν και Αβελ, S. Maria della Salute, Βενετία 1544

Εικ. 14. Tiziano, Ο αυτοκράτορας Κάρολος 5ος με το σκύλο του, Prado, Μαδρίτη 1532

κή μετωπική και σε γενικές γραμμές συμμετρική παράσταση της παραδοσιακής sacra conversazione (συνόδου Θεοτόκου και αγίων) αντικαθιστά μια λοξή διάταξη της σκηνής με τη Μαντόνα ενθronισμένη δεξιά σε ένα υψηλό θρόνο, τον Αγ. Πέτρο χαμηλότερα στο κέντρο, ενώ τα μέλη της οικογενείας Πεζάρo, γονατιστά δεξιά και αριστερά σχηματίζουν ένα είδος προσκηνίου. Στη σύνθεση κυριαρχούν οι κάθετοι από τις δύο τεράστιες κολόνες και η διαγώνια που από το κεφάλι της Παρθένου και το στραμμένο κάτω κεφάλι του Αγ. Πέτρου, καταλήγει στη σκοτεινή μορφή του γονατιστού επισκόπου. Τη σκηνή κλείνει στην κορυφή των κιόνων ένα συννεφάκι -με putti με το σταυρό.

Η φάση που ξεκίνησε με την Ανάληψη θα κορυφωθεί σε ένα δυστυχώς χαμένο, γνωστό μόνο από χαλκογραφίες έργο με την παράσταση του θανάτου του Αγ. Πέτρου μάρτυρος (1530): μια εκρηκτική σύνθεση που ανοίγεται σαν ένα τεράστιο V, το οποίο με αφετηρία τη σκηνή του φόνου επαναλαμβάνεται και ενισχύεται καταλαμβάνοντας όλο τον πίνακα με την κίνηση των δέντρων (Εικ. 9).

Στο απόγειο της δημιουργίας του θα γνωρίσει μια σύντομη ανάπαυλα, με επιστροφή στις ήρεμες συνθέσεις του παρελθόντος, έργα παραδοσιακής μορφής όπως τα Εισόδια της Θεοτόκου (1538) (Εικ. 10) και η αισθησιακά ξαπλωμένη Venus Urbino (Εικ. 11) στα οποία κυριαρχούν οι οριζόντιες γραμμές και η κάθετος. Και στις δύο συνθέσεις την κυρίως παράσταση συνοδεύουν μικρές επί μέρους σκηνές: στον πρώτο πίνακα πρόκειται για τις μορφές που παρακολουθούν το γεγονός από τα παράθυρα και μια γριά ζητιάνα μπροστά στις σκάλες στον δεύτερο για μια αδιευκρίνιστη σκηνή που εκτυλίσσεται πίσω από την κουρτίνα, στο βάθος του δωματίου.

Ακολουθεί αναπόφευκτα, στην αναζήτηση νέων δρόμων, μια περίοδος κρίσης με αφετηρία την επίσκεψη του στη Ρώμη της παρακμής, τη γνωριμία με τις αρχαιότητες και την Δευτέρα Παρουσία του Μιχαήλ Άγγελου (για την κρίση στη Ρώμη και στο δυτικό χριστιανισμό και για την τελευταία φάση του Μιχαήλ Άγγελου θα μιλήσουμε στον επόμενο τεύχος). Από την περίοδο αυτή (τις δεκαετίες του 1540 και 1550) χρονολογούνται οι Δανάες (Εικ. 12) και οι Αφροδίτες του, μορφές στις οποίες αναγνωρίζεται η επιρροή της ρωμαϊκής ζωγραφικής και των αρχαίων αγαλμάτων του Βατικανού. Η επίδραση ειδικά τού έργου του Μιχαήλ Άγγελου θα γίνει φανερή

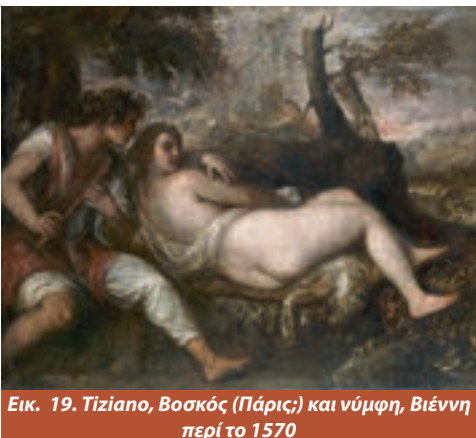
Εικ. 16. Tiziano, Περσέας και Ανδρομέδα, Λονδίνο, 1562

Εικ. 17. Tiziano, Άρτεμις και Ακταίων, National Gallery, Λονδίνο 1568

Εικ. 18. Tiziano, Pietà, Accademia, Βενετία, 1573/6 Gallery, Λονδίνο 1568

Εικ. 19. Tiziano, Βοσκός (Πάρις;) και νύμφη, Βιέννη περί το 1570

σε συνθέσεις, εντυπωσιακές τόσο για την εγκατάλειψη της παλαιάς επιμέλειας στο χειρισμό του χρώματος όσο και για την ασυνήθιστη ένταση ανάμεσα στο πρώτο πλάνο και το βάθος της σκηνής και στην ωμή βία που αποδίδεται με ασυνήθιστες οπτικές γωνίες και τολμηρές βραχύνοιες βλ.π.χ. Κάιν και Άβελ (εικ.13).

Την ισορροπία θα βρει πάλι ο Τιτσιάνο χάρη στη φιλία (και τις παραγγελίες) του αυτοκράτορα Κάρολου Πέμπτου, ίσως και σε έναν γεροντικό έρωτα. Ο Τιτσιάνο είναι τώρα ο μεγαλύτερος σύγχρονος προσωπογράφος ο αποκλειστικός προσωπογράφος του αυτοκράτορα (όπως Απελλής του Αλέξανδρου) (εικ.14), γεγονός που δεν τον εμποδίζει να αποθανατίσει και τους αντιπάλους του, τον Φραγκίσκο Α΄ της Γαλλίας και τον Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή. Για τον διάδοχο του Καρόλου, τον -θρησκόληπτο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον -όπως φαίνεται από τα θέματα αλλά και τα συνοδά σχόλια - για το γυναικείο γυμνό- βασιλιά της Ισπανίας Φίλιππο Β, θα δημιουργήσει ολόκληρες σειρές με παραλλαγές του τύπου της γυμνής Αφροδίτης, εξέλιξη του τύπου της Venus Urbino και μυθικές σκηνές εμπνευσμένες από τις Μεταμορφώσεις του Οβιδίου, στο κέντρο των οποίων βρίσκεται πάντα η γυναικεία μορφή: Αφροδίτη και Άδωνις (1554) (εικ.15) Άρτεμις και Καλλιστώ, Άρτεμις και Ακταίων (1559) απαγωγή Ευρώπης, Περσέας και Ανδρομέδα (1562). (εικ.16) Όλα αυτά συγχρόνως με συγκλονιστικά θρησκευτικά θέματα όπως το μαρτύριο του Αγ. Λαυρεντίου και δύο Επιτάφια.

Όταν ξαναπιάνει τα μυθολογικά θέματα (Μεταμόρφωση Ακταίωνος 1568) η σκηνή της κατασπάραξης του ήρωα -δοσμένη με γρήγορη πινελιά χάνεται μέσα στο σκοτεινό δάσος, μπροστά στο οποίο προβάλλει φωτεινή νικηφόρα, η σβέλτη, χαριτωμένη θεά. (εικ.17) Στην τελευταία αυτή φάση της δημιουργικής ζωής του μετά το 1560, κάτι το σκοτεινό φαίνεται να έχει υπεισέλθει στην τέχνη του, μαζί με την ανανεωμένη επίδραση του Μιχαήλ Αγγέλου. Την αισιόδοξη γαλήνη και την αυτοπεποίθηση των παλαιών πινάκων αντικαθιστούν η ανησυχία και η ασάφεια. Ένα μυστήριο καλύπτει τις μορφές και το διάχυτο στο χώρο μουντό χρώμα εκφράζει ένα έντονο συναίσθημα. Η τάσεις αυτές θα κορυφωθούν στην Πιετά που προόριζε για τον τάφο του (εικ.18). Αντίστοιχη είναι η εξέλιξη και των βουκολικών σκηνών (εικ.19). Όταν θα πεθάνει το 1476, η ζωγραφική στη Βενετία θα κυριαρχείται ήδη από δύο διαμετρικά αντίθετες τάσεις: τον πλούσιο επιδεικτικό ρυθμό του Veronese και τον μανιερισμό του Tintoretto.

Εικ. 20. Dürer, Ιππότης, Θάνατος και Διάβολος, χαλκογραφία 1513

Εικ. 21. Dürer, Μελαγχολία I, χαλκογραφία 1514

Εικ. 22. Dürer, Ο Αγ. Ιερώνυμος στο κελί του, χαλκογραφία 1514

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΣΤΟ ΒΟΡΡΑ

Ο περιορισμένος χώρος δεν μας επιτρέπει να επεκταθούμε, όσο θα θέλαμε στη σύγχρονη εξέλιξη των τεχνών στις χώρες της ΒΔ και Β Ευρώπης, τη Γερμανία, και κυρίως τη Φλάνδρα που είχε τόσο σημαντική προσφορά στην πρώτη φάση της Αναγέννησης (τον 15ο αι.) και θα αναλάβει πάλι τη σκυτάλη στον επόμενο, τον 17ο αι. Τα πρότυπα της Ιταλικής Αναγέννησης θα αναγκάσουν αυτές τις χώρες να αφομοιώσουν τις νέες κατακτήσεις της τέχνης, όπως η προοπτική, η κλασική αντίληψη του σώματος κλπ με αποτέλεσμα την όχι

Εικ. 25 Dürer, Αδάμ και Εύα, χαλκογραφία 1504

Εικ. 23 Dürer, Αυτοπροσωπογραφία, Prado, Μαδρίτη, 1498

Εικ. 24 Dürer, Πορτραίτο ενός αγνώστου, Prado, Μαδρίτη, 1524

πάντα γόνιμη σύγκρουση με την γοτθική παράδοση τους.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του **Albrecht Dürer** (1471-1528), γιου ενός χρυσοχόου από τη Νυρεμβέργη, ενός μεγάλου, για πολλούς, του μεγαλύτερου, γερμανού ζωγράφου και θεωρητικού της τέχνης, κυρίως ενός αξεπέραστου χαρακτήρα, ο οποίος στο βωμό της τελειότητας της αναγεννησιακής ορθολογικής μορφής -της τεκτονικής οργάνωσης, της πλαστικής απόδοσης και των ωραίων αναλογιών-θα θυσιάσει το βάθος του συναισθήματος, του χρώματος και του παραλόγου της γερμανικής ψυχής ενός Matthias Grünewald (βλ το πολύπτυχο του Isenheim στο Κολμάρ που γνωρίσαμε σε παλαιότερο τεύχος). Παρά την τεράστια προσπάθεια του να αφομοιώσει το μήνυμα της ιταλικής Αναγέννησης που θα γνωρίσει στη βενετσιάνικη βόρειο Ιταλία (είναι φανερή η πρώιμη επίδραση του Mantegna, του Pollaiuolo, του Bellini όπως και του Leonardo) θα παραμείνει και αυτός έως το τέλος ένας γοτθικός καλλιτέχνης, τόσο ως προς την μυστικιστική αντίληψη της τέχνης όσο και ως προς τα μέσα έκφρασης της: την εμμονική ακρίβεια της γραμμής, τη ρεαλιστική -ευλαβική θα λέγαμε- απόδοση της λεπτομέρειας, στις ρυτίδες και τις εκφραστικές παραμορφώσεις του προσώπου, τις τρίχες της γούνας του ζώου, τα φυλλαράκια της χλόης, τις ρίζες, τα κλαδιά και τους ρόζους κάθε δένδρου, πίσω από το οποίο τελικά χάνεται το δάσος. Το τεράστιο γραφικό έργο του κα-

Εικ. 26 Dürer, Αδάμ και Εύα, Prado, Μαδρίτη 1507

λύπτει πάνω από 300 λιθογραφίες και χαλκογραφίες (το σύγχρονο μέσο διάδοσης του έργου τέχνης) με κυρίως χριστιανικά (τα Πάθη του Χριστού, το βίο της Παρθένου και την Αποκάλυψη) και -«γοτθικά στη σύλληψη»- αλληγορικά θέματα. Αποκορύφωμα του έργου αυτού είναι τρεις πασίγνωστες χαλκογραφίες των ετών 1503-1504. Η πρώτη απεικονίζει τον χριστιανό ιππότη που διασχίζει το δρόμο της τη ζωής, οπλισμένος με την πίστη χωρίς το φόβο των δύο αναπόφευκτων συντρόφων της πορείας του,

Εικ. 27. Dürer, Παναγία με κλάδο (Maria mit dem Zeisig) Gemäldegalerie, Βερολίνο, 1506

Εικ. 29 Altdorfer, Αγ. Γεώργιος στο δάσος, Alte Pinakothek, Μόναχο, 1510

το θάνατο και το διάβολο (Εικ.20). Ο δύο άλλες δίνουν την εικόνα των δύο όψεων της πνευματικής αναζήτησης: από τη μια της Μελαγχολίας που χαρακτηρίζει το τέλος της μέρας (νυχτερίδα) μιας ατέλειωτης επιστημονικής (βλ. τα μαθηματικά σύμβολα και όργανα μέτρησης) αναζήτησης του απόλυτου (Εικ.21) και από την άλλη την ήρεμη σιγουριά της μελέτης των Γραφών μέσα στην απόλυτη γαλήνη του δωματίου-πρόδρομο των ολλανδικών interieurs του 17ου αι-του Αγ. Ιερώνυμου, πρώτου μεταφραστή ως γνωστόν της Βίβλου στα λατινικά (Εικ.22). Την εξέλιξη του Dürer στο πνεύμα της Αναγέννησης μπορούμε να παρακολουθήσουμε στη σειρά των προσωπογραφιών από τις αυτά-

Εικ. 28. Dürer Οι τέσσερις Απόστολοι, Alte Pinakothek, Μόναχο, 1526

ρεσκες «γοθτικές» αυτοπροσωπογραφίες του 1493 στο Παρίσι, του 1498 στη Μαδρίτη (Εικ.23) και του 1500 στο Μόναχο, έως το ψυχολογικό πορτραίτο ενός αγνώστου του 1524 (Μαδρίτη) (Εικ.24), όπως και στην εξέλιξη της αντίληψης του σώματος, που δείχνει η σύγκριση του γοθικού «συναρμολογημένου» σώματος και των κινήσεων των Πρωτοπλάστων της χαλκογραφίας του 1504 (Εικ.25) με την ενιαία μορφή και στις κομψές στάσεις της ζωγραφικής απόδοσης τους του 1507 (στο Prado) (Εικ.26). Η αδυναμία να συμβιβάσει μέσα του το γοθικό με το αναγεννησιακό ιδανικό φανερώνεται στην ψυχρή και επιτηδευμένη κομψότητα της Παναγίας με το κλάδο του 1506 στο Βερολίνο (Εικ.27). Η κλασσική ολοκλήρωση θα έρθει μόλις στο τέλος της ζωής του, με την μεγαλόπρεπη ηρεμία των στάσεων και τις λιτές αρχαιοπρεπείς ενδυμασίες των τεσσάρων αποστόλων της Πινακοθήκης Μονάχου (Εικ.28).

Ο Dürer βρίσκεται στο κρίσιμο σημείο της μεγάλης τομής στην ιστορία της Ευρώπης που αποτέλεσε η Μεταρρύθμιση. Στην τέχνη το κίνημα αυτό που ξεκίνησε με την αμφισβήτηση της Παπικής οικουμενικής εξουσίας, θα οδηγήσει ενισχύοντας τις χαρακτηριστικές τάσεις της αστικής δυτικοευρωπαϊκής παράδοσης

(μιλήσαμε γι' αυτήν σε παλαιότερα τεύχη) στο οριστικό ρήγμα ανάμεσα σε μια καθολική και σε μια προτεσταντική Ευρώπη. Χαρακτηριστική αυτού του διχασμού ειδικά στις Κάτω Χώρες είναι η διάσταση ανάμεσα στην ιταλική μυθολογική και χριστολογική θεματολογία της τέχνης της καθολικής Φλάνδρας, που θα κορυφωθεί τον 17ο αι. στο πληθωρικό μπαρόκ του Rubens και στην τέχνη της προτεσταντικής Ολλανδίας, η οποία θα φτάσει την ίδια στιγμή σε μια μοναδική αίσθηση τόσο του εξωτερικού περιβάλλοντος όσο και του εσωτερικού χώρου του αστικού σπιτιού, αλλά και της ανθρώπινης ψυχής

Εικ. 30. Lucas Cranach, πορτραίτο του Johannes Cuspinian, από το δίπτυχο του γάμου του, Winterthur, 1502

Εικ. 31. Lucas Cranach, Αφροδίτη και παραπονούμενος ερωτιδίας, National Gallery, Λονδίνο, 1533

Εικ. 32 Hans Holbein, Ο έμπορος Georg Gisze, Staatliche Museen, Βερολίνο 1532

Εικ. 33. Hans Holbein, Έρασμος, National Gallery, Λονδίνο 1523

Εικ. 34. Hans Holbein, Ερρίκος 8ος, (αντίγραφο, το πρωτότυπο καταστράφηκε) 1537

(Rembrandt).

Τοπίο, πορταίτο, ηθικοπλαστικά θέματα αποτελούν ήδη στο δεύτερο τέταρτο του 16ου τον κατεχοχήν χώρο έκφρασης της γερμανικής τέχνης. Αν στον Dürer το τοπίο που πλαισιώνει τις μυθολογικές, χριστολογικές ή καθημερινές σκηνές, έχει ήδη αποκτήσει αυτονομία, στους ζωγράφους και χαράκτες της ονομαζόμενης «σχολής του Δούναβη» το γερμανικό δάσος θα καταλάβει πλέον όπως στον **Altdorfer** στον ολόκληρο τον πίνακα, μέσα στον οποίο μετά βίας διακρίνεται ο Αγ. Γεώργιος (Εικ.29).

Χαρακτηριστικό δείγμα της ηθικοπλαστικής πλευράς της προτεσταντικής τέχνης αποτελεί ο **Lucas Cranach ο πρεσβύτερος** (1472– 1553), από τον οποίο έχουμε μερικά πρώιμα πορταίτα (Εικ.30), μεταξύ άλλων και αυτό του φίλου του Λουθήρου, αν και περισσότερο γνωστός είναι αυτός από τη σειρά των ύστερων μυθικών και αλληγορικών πινάκων με τις γνωστές γοθικές Αφροδίτες (Εικ.31) ή διδακτικών π.χ. με τις παραλλαγές του θέματος του «αταίριαστου γάμου». Ως ο κατεχοχήν πορταίτιστας μπορεί να χαρακτηριστεί ο **Hans Holbein ο νεώτερος** (1497– 1543) στο οξύ βλέμμα του οποίου χρωσάμε το ψυχογράφημα του εμπόρου Gisze (Εικ.32), όπως και των διανοουμένων που προσπάθησαν μέσα στον ταραγμένο εκείνο κόσμο του τέλους του Μεσαίωνα, της αυτοκρατορίας και της ρωμαϊκής οικουμενικής εκκλησίας, να οικοδομήσουν τον δυτικοευρωπαϊκό ανθρωπισμό· ανθρώπων όπως ο Έρασμος (Εικ.33) και ο Thomas Moore, ο οποίος και τον κάλεσε το 1525 στην Αγγλία όπου θα περάσει το υπόλοιπο της ζωής του ως ο επίσημος ζωγράφος του Ερρίκου 8ου (Εικ.34), και θα βάλει τα θεμέλια της αγγλικής σχολής. Στο αριστούργημά του, τους (Γάλλους) Πρεσβευτές (Εικ.35) μιλά ο άνθρωπος που γνωρίζει και εκτιμά τις αξίες της ζωής, της ανθρωπιστικής παιδείας, τις τέχνες και τη μουσική (το δείχνουν τα όργανα που πλαισιώνουν την εικόνα των φίλων του), χωρίς να ξεχνά, ως πιστός χριστιανός, το θάνατο, τον οποίο υπαινίσσεται το κρυμμένο στο πρώτο πλάνο κρανίο.

Εικ. 35. Hans Holbein, Οι πρεσβευτές, National Gallery, Λονδίνο, 1533

Κατάπτωση της οικονομικής ευεξίας και εξασθένηση των ανακτορικών κέντρων της Ελλάδος

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού¹

Στα προηγούμενα οκτώ τεύχη του περιοδικού «Πειραιϊκό Ορόσημο» παρουσιάστηκαν άρθρα αφιερωμένα στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 για την αποτίναξη του Οθωμανικού ζυγού και την απελευθέρωση της πατρίδας μας, επ' ευκαρία της συμπλήρωσης 200 χρόνων από την 25η Μαρτίου 1821. Στο παρόν τεύχος επανερχόμαστε στην ιστορική αναδρομή μας στη δεύτερη χιλιετία π.Χ. – και μάλιστα στην περίοδο πριν από το μέσον της μέχρι το 1100 περίπου π.Χ. – έχοντας ολοκληρώσει μετά την εισαγωγή που ξεκίνησε στο τεύχος 57 (2016-Δ σελ. 12-15), την περιγραφή της κατάστασης της Μυκηναϊκής Ελλάδος και της υψηλής Τεχνολογίας αιχμής (για την εποχή) που διέθετε, από τον 17ο αιώνα π.Χ. έως το 12ο αιώνα π.Χ. (τεύχος 73, 2020-Δ, σελ. 14-16)· δηλαδή από την Περίοδο της μεγάλης ευεξίας έως και την Περίοδο Βαθμιαίας Κατάπτωσης Ισχύος και Καταστροφών στα Ανακτορικά Κέντρα της Ελλάδος βάσει των Αρχαιολογικών μαρτυριών. Η ιστορική αναδρομή αυτή, που παρουσιάζει τις *αρχαιολογικές μαρτυρίες* (γραπτές και υλικές), αποτελεί προσπάθεια να διαπιστώσουμε εάν οι *αρχαιολογικές μαρτυρίες* μπορούν να οδηγήσουν επαγωγικά σε συμπεράσματα για την τοποθέτηση του χρονικού πλαισίου εντός του οποίου διεξήχθη ο «Τρωικός Πόλεμος», η ανάμνηση του οποίου διασώθηκε έως σήμερα από την αρχαία Ελληνική Γραμματεία: από τον Όμηρο (Ιλιάδα και Οδύσσεια, 8ος αιώνας π.Χ.) έως και τους Έλληνες συγγραφείς της ύστερης αρχαιότητας και των πρώτων χρόνων μ.Χ. (π.χ. Στράβων).

Σε ένα είδος σύνοψης των όσων παρουσιάστηκαν στα άρθρα που προηγήθηκαν και σε συνδυασμό με τις απόψεις αρχαιολόγων, παρουσιάζεται εδώ η πορεία της βαθμιαίας Κατάπτωσης της Οικονομικής Ευεξίας και της Εξασθένησης των Ανακτόρων.

Τα Ανακτορικά Κέντρα ονομάζονται έτσι διότι περί το 1400 π.Χ. εμφανίζονται Ανάκτορα στην μορφή που

εμφανίζονται σήμερα στις ανασκαφές, στα κυριότερα Κέντρα του Μυκηναϊκού πολιτισμού (Μυκήνες, Πύλος, Θήβα, Λακωνία, Ιωλκός, Τίρυνθα, Κνωσός, Φαιστός κ.ά.). Τα Ανάκτορα επιδεικνύουν πλούτο και παρουσιάζουν πρακτικές «προκλητικής κατανάλωσης», σύμφωνα με την Σοφία Βουτσάκη καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Gronigen της Ολλανδίας. Όμως βαθμιαία, από λίγο μετά το 1400 π.Χ., φαίνεται ότι μειώθηκαν οι διατιθέμενοι πόροι των Ανακτορικών Κέντρων και γι' αυτό διαπιστώνεται σήμερα από τους αρχαιολόγους ότι καταβάλλονταν μικρότερες προσπάθειες για την κατασκευή των τάφων, από όσες παρατηρούνται κατά τη διάρκεια των περιόδων που προηγήθηκαν της ΥΕΙΙΑ (1400-1300 π.Χ.) δηλ. προ του 1400 π.Χ. Η μείωση των διατιθέμενων πόρων συνεχίζεται έως και την ΥΕΙΙΒ (1300-1200 π.Χ.). Από την ΥΕΙΙΒ και μετά, τα πολύτιμα αγαθά έχουν ουσιαστικά εξαφανισθεί από όλες τις τοποθεσίες και φαίνεται να συγκεντρώνονται, σχεδόν αποκλειστικά, στις Μυκήνες, σε μερικούς πλούσιους θαλαμοειδείς τάφους και υποθετικά επίσης στους θολωτούς τάφους, που ήσαν ακόμη σε χρήση, επιβεβαιώνοντας, έτσι, την υπεροχή των Μυκηνών².

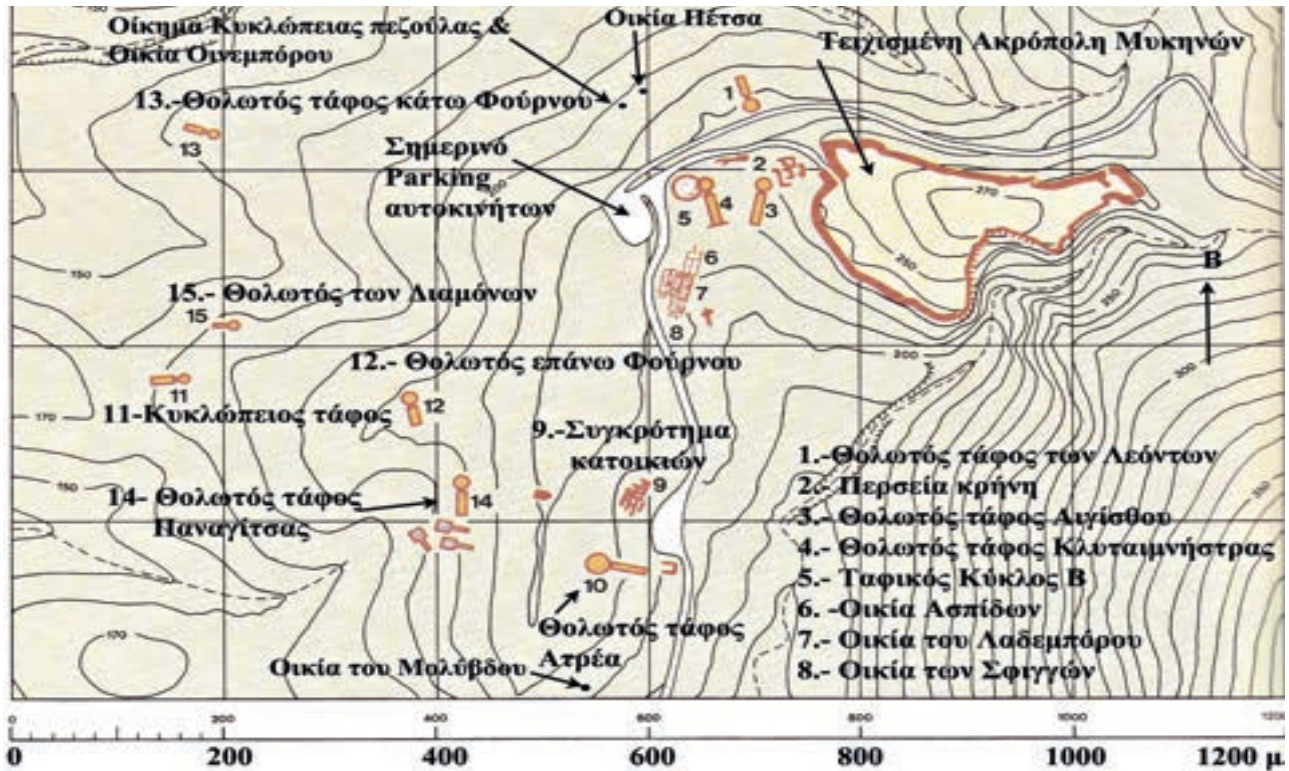
Ένα από τα πλέον αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά είναι η προφανής, δραστική πτώση του πληθυσμού, μεταξύ της ΥΕΙΙΒ και της ΥΕΙΙC³ (η οποία αρχίζει κατά το 1200/1180 π.Χ.). Η French⁴ αναφέρει ότι είναι προφανές, εδώ και πολλά χρόνια, από την εποχή του Τσούντα (19ος αιώνας μ.Χ.) και μετά, ότι οι θαλαμοειδείς τάφοι της ΥΕΙΙΒ ήσαν λιγότερο πλούσιοι σε τεχνουργήματα/τέχνηρα, από εκείνους των παλαιότε-

1. Δρ. Πολιτικός Μηχανικός, Γεν. Γραμματέας της Εταιρ. Διερευν. Αρχ. Ελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας· Γεν. Γραμματέας του Συλλόγου Φίλων Αρχαιολ. Μουσείου Πειραιά· Μέλος: της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (ΕΑΑ), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας «ΑΙΓΕΥΣ».

2. Voutsaki, 2001, σελ. 203.

3. Middleton, 2010, σελ. 15.

4. French, 2005, σελ. 126.

Εικόνα 1: Μυκήνες, η Ακρόπολη και η γύρω περιοχή.

ρων περιόδων. Επίσης⁵ αναφέρει ότι από το πρώτο μισό του 13ου αιώνα π.Χ., στην Οικία των Ασπίδων/House of Shields στις Μυκήνες (Εικόνα 1), ανευρέθησαν μόνο πολυτελή προϊόντα, τα οποία παράγονταν επί τόπου, συνεπώς οι εισαγόμενες ποσότητες αγαθών πολυτελείας είχαν σχεδόν μηδενισθεί. Τα αντικείμενα από ελεφαντοστόν (κάπου 22.000 τεμάχια) θα μπορούσαν, σε μεγάλο βαθμό, να παρέμεναν επί τόπου ή να είχαν ανακυκλωθεί και διερωτάται εάν αυτό συνέβη «επειδή τα υπερπόντια (πέραν της θάλασσας) υλικά είχαν παύσει για κάποιον λόγο να είναι εύκολα διαθέσιμα (;)». Βεβαίως η διαθεσιμότητα των πολυτελών εισαγωγών συναρτάται με οικονομικό μαρασμό, πιθανές εσωτερικές έριδες ή/και μεγάλη επικινδυνότητα των θαλασσίων οδών για εμπορευματική ναυσιπλοΐα.

Αυτή η διαπίστωση δεν μπορεί να είναι συμβατή με την απαιτούμενη γιγαντιαία χρηματοδότηση με τεράστια χρηματικά ποσά μιας «υπερπόντιας εκστρατείας» εναντίον της Τροίας και τις «επισκέψεις» των Ατρειδών σε Κύπρο και Αίγυπτο που διετήρησε η αρχαία Ελληνική Γραμματεία.

Στη Θήβα, η παραγωγή ορισμένων τύπων αγαθών συνέχισε, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, αν και οι κυλινδρικές σφραγίδες ήσαν ξεκάθαρα ανακυκλωμένες και

ο φούρνος/καμίνι της Οικίας του Κάδμου/House of Kadmos (Εικόνα 2) δεν ευρίσκετο σε χρήση, έχοντας καταστραφεί στην πρώτη ΥΕΙΙΒ1 (λίγο μετά το 1300 π.Χ.), μαζί με το Ανακτορικό Κτίριο που συνδέονταν (μαζί του)⁶. Η ανακτορική παραγωγή κοσμημάτων σταμάτησε, έντεχνη εργασία δεν συναντάται (λόγω μιας γενικής, ελαττούμενης διαθεσιμότητας των εισαγομένων ακατέργαστων πρώτων υλών) και η κεραμική εισήγето από την Αργολίδα και την Αίγινα, κατά την περίοδο ΥΕΙΙΒ2 - ΥΕΙΙC⁷ (περίπου 1270-1170 π.Χ.).

Στην Αργολίδα, κατά τη διάρκεια της ΥΕΙΙA, υπάρχει αύξηση στην κατασκευή θαλαμοειδών τάφων, η πλειονότητα των οποίων αφορά πτωχούς (σε περιεχόμενο) τάφους, και παρατηρείται μείωση στον αριθμό των θολωτών τάφων, οι οποίοι περιορίζονται πλέον μόνον σε σημαντικά Ανακτορικά Κέντρα. Μόνον ο θολωτός τάφος του Ατρέα (Εικόνα 1) ευρίσκετο ακόμη σε χρήση. Αυτές οι τάσεις (μείωσης των διαθέσιμων οικονομικών πόρων)

5. French, 2005, σελ. 127.

6. Dakouri-Hild, 2005, σελ. 211. Βλ. Γιαννακός 2016, παραγρ. 10.4.4· Giannakos 2019, 2016.

7. Dakouri-Hild, 2005, σελ. 212-213.

Εικόνα 2: Θήβα η περιοχή του Μυκηναϊκού Ανακτορικού Κέντρου

επίσης μεγεθύνθηκαν, κατά τη διάρκεια της ΥΕΙΙΒ, αφού δεν υπήρχαν πια θολωτοί τάφοι, εκτός των Ανακτορικών Κέντρων, και δεν υπήρχαν πλούσιοι θαλαμοειδείς τάφοι εκτός των Μυκηνών. Από την ΥΕΙΙΒ λιγότεροι άνθρωποι είχαν πρόσβαση σε πολύτιμα είδη. Η Βουτσάκη⁸ συμπεραίνει ότι η «εσωτερική αγορά», για πολύτιμα είδη, είχε αξιοσημείωτα συρρικνωθεί από την ΥΕΙΙΒ –όπως οι μαρτυρίες για τα ταφικά και τα τελετουργικά έθιμα δείχνουν– και περιοριζόνταν, με ταχύτερους ρυθμούς, για όλους εκτός από μόνο τις ανακτορικές υψηλές αριστοκρατίες/ελίτ, οι οποίες άρχιζαν φιλόδοξα σχέδια για ανακατασκευή των Ανακτόρων και την επέκταση των οχυρώσεων.

Κατά τη διάρκεια ολόκληρης της Μυκηναϊκής περιόδου, παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές: από τον έντονο ανταγωνισμό για αντικείμενα γοήτρου/κύρους (ακόμη και σε μη Ανακτορικές τοποθεσίες) κατά τις πρώιμες περιόδους⁹ έως τον προοδευτικό περιορισμό πρόσβασης σε πολύτιμα είδη και αντικείμενα κύρους, που φθάνει την κορύφωσή

του κατά την ΥΕΙΙΒ. Το διαπιστωμένο αυτό γεγονός οδηγεί στο επαγωγικό συμπέρασμα ότι υπήρχε υψηλός συγκεντρωτισμός και έλεγχος, από την ανακτορική υψηλή αριστοκρατία/ελίτ¹⁰ στους υπηκόους τους. Η Shclmerdine¹¹ παρατηρεί ότι στην Πύλο «επήλθε» ένας συγκεντρωτισμός (κατευθυνόμενος από το Ανάκτορο), «ως απόκριση στην οικονομική και ίσως στην πολιτική σύγχυση», κατά τη διάρκεια της ΥΕΙΙΒ. Αντιθέτως η Πύλος, κατά την ΥΕΙΙΙΑ (πρό του 1300 π.Χ.), παρουσίασε ισχυρή (οικονομική) ανάπτυξη και είδε τη δύναμή της να αυξάνεται.

Τουλάχιστον από την ΥΕΙΙΙΑ και μετέπειτα, όλη η Αργολική πεδιάδα αποτελούσε τμήμα του βασιλείου των Μυκηνών και αυτό εξηγεί την παράλειψη της Τίρυνθας, της Μιδέας και του Άργους (Εικόνα 3), στον κατάλογο των Αιγαιακών πόλεων που καταγράφεται στο Κομ-Ελ-Χετάν

8. Voutsaki, 2001, σελ. 204-205.

9. ΜΕΙΙΙ – ΥΕΙΙ: Voutsaki, 2005, σελ. 135, 139.

10. Voutsaki, 2001, σελ. 213.

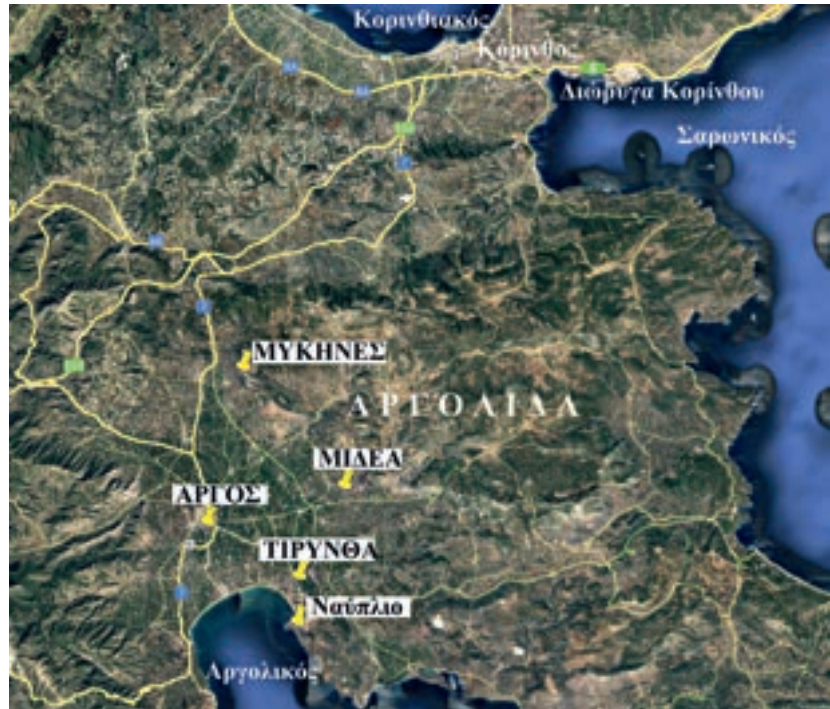
11. Shclmerdine, 2001a, σελ. 128.

της Αιγύπτου¹² κατά τη Βασιλεία του Φαραώ Αμενχοτέπ III (1414/1390-1377/1352 π.Χ.). Οι Μυκήνες και άλλα κέντρα στην Αργολίδα (μόνον) φαίνεται να έχουν φθάσει το απόγειό τους σε οικονομική ευμάρεια και μέγεθος πληθυσμού, κατά τη διάρκεια του μέσου του δέκατου-τρίτου αιώνα, ενώ οι (όλες) υπόλοιπες περιφέρειες της Μυκηναϊκής Ελλάδος φθίνουν¹³.

Η υπόθεση του συγγραφέα είναι ότι η περίοδος οικονομικής ευμάρειας προέκυψε πιο πριν από την νικηφόρα εκστρατεία εναντίον της Τροίας (περί το 1400 π.Χ.)¹⁴ και τον έλεγχο των θαλάσσιων εμπορικών οδών διά του Ελλησπόντου, και εξακολούθησε μέχρι το τέλος της ΥΕΙΙΑ1 (1375 π.Χ.). Αυτήν την περίοδο την ακολούθησε περίοδος φθίνουσας οικονομικής ευεξίας: η αρχαία Ελληνική Γραμματεία διетήρησε την ανάμνηση έντονων εσωτερικών αναταραχών και συγγρούσεων για την εξουσία σε όλα τα Ανακτορικά Κέντρα. Τα αρχαιολογικά ευρήματα τεκμηριώνουν μεγάλη μείωση του διατιθέμενου πλούτου κατά την ΥΕΙΙΒ και εμφάνιση εσωτερικών κινδύνων. Οι διεθνείς εκστρατείες "πέρα-από-τη-θάλασσα" προς την Τροία λογικά αναλήφθηκαν (και χρηματοδοτήθηκαν) την προηγηθείσα ΜΕΙΙΙ – ΥΕΙΙΑ περίοδο, αντί της ΥΕΙΙΒ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Dakouri-Hild A. 2005. Breaking the Mould? Production and Economy in the Theban State. In: A. Dakouri-Hild, S. Sherratt, (Eds.), *Autochthon - fs Dickinson*, Oxford, Archaeopress, 207-224.
- French E. 2005. The Role of Mycenae. In R. Laffineur, E. Greco, (Eds.), *"EMPORIA-Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean"*, Aegaeum 25, vol.I, 125-127.
- Giannakos K. 2016. Cutting-edge

Εικόνα 3: Αργολίδα, Μυκήνες, Άργος, Μιδέα, Τίρυνθα (από Google Maps).

Technology and Know-How of Minoans/ Mycenaeans during LBA and Possible Implications on the Dating of Trojan War, *TALANTA XLVI-XLVII* (2014-2015), D.W.P. Burgersdijk/J.P. Stronk/M.D. de Weerd (eds.), *Proceedings of the Dutch Archaeological and Historical Society*, 51-79.

Giannakos K. 2019. Evidence from Aegean, Cyprus, Egypt, Levant, Asia Minor and Possible Dating of Trojan War (Part II), 51th *TALANTA XL* (2019), Stronk J.P./M.D. de Weerd (eds.), *Proceedings of the Dutch Archaeological and Historical Society*, 9-75.

Kelder J. M. 2010. *The Kingdom of Mycenae - A Great Kingdom in the Late Bronze Age Aegean*, Bethesda, Maryland, CDL Press.

Middleton, G. 2010: *The Collapse of Palatial Society*, in: Middleton, G.D. (ed.), *The Collapse of Palatial Society in LBA Greece and the Postpalatial Period* (series: BAR international series, vol. 2110), Oxford.

Shelmerdine, C.W. 2001a. The Evolution of Administration at Pylos in the Linear B Tablets. In Voutsaki, S./J., Killen, (Eds.), *Economy and Politics in the Mycenaean Palace States*, Cambridge, Cambridge Philological Society, 113-128.

Voutsaki S. 2005. Social and Cultural Change in the Middle Helladic Period: Presentation of a New Project. In: A. Dakouri-Hild, S. Sherratt, (Eds.), *Autochthon - fs Dickinson*, Oxford, Archaeopress, 134-143.

Voutsaki S. 2001. Economic Control, Power and Prestige in the Mycenaean World: The Archaeological Evidence. In S. Voutsaki, J. Killen, (Eds.), *"Economy and Politics in the Mycenaean Palace States"*, Cambridge, Cambridge Philological Society, 195-213.

Voutsaki, S./J. Killen, (eds.), 2001: *Economy and Politics in the Mycenaean Palace States*. *Proceedings of a Conference Held on 1-3 July 1999 in the Faculty of Classics*, Cambridge (series: Cambridge Philological Society, Supplement 29), Cambridge.

Γιαννακός, Κ. 2016. *Τεχνολογία, Μαρτυρίες και Χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου*. Παπαζήσης, Αθήνα.

12. Γιαννακός 2019, 87-93· Γιαννακός 2019, 25-29· 2016, 58-59.

13. Kelder, 2010, σελ. 96, 99.

14. Όπως η αντίστοιχη περίοδος του Αμενχοτέπ III, μετά τις εκστρατείες του Τούθμωση III στο Λεβάντε.

Η πειραϊκή βιομηχανία στα 1953-1954 και φωτογραφικές αναφορές σε παλαιότερες επιχειρήσεις

Ερευνά και γράφει ο **Δημήτρης Κρασονικολάκης**

Δημοσιογράφος - Συλλέκτης

Ανεξάρτητος ερευνητής πειραϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας.

Παρουσιάζω τα υπόλοιπα πειραϊκά βιομηχανικά εργοστάσια από εκεί που άφησα την καταγραφή τους στο 75° τεύχος, σελ. 20-23 (Απρίλιος - Μάιος - Ιούνιος 2021) του παρόντος περιοδικού.

Μπισκότα. ΑΡΤΕΜΙΑΔΗΣ, ΑΛ. Ν. Αβραμίδης, Αρτεμίου και Δράμας 71. Αγαθ. Σαββίδης, Θεοδ. Ρετσίνα 44.

Σταφιδίνη (Σταφυλοσάκχαρον). Αδελφοί Α. και Γ. Μιχαηλίδης, Αλιπέδου 20. Α.Ε. Ανδρ. Αλιμπράντης, Χίου 72. Βιομηχανία Προϊόντων Σταφίδας Α.Ε., Αθηνών 93. Ένωση Οινοπνευματοποιίας και Οινοποιίας Α.Ε., Δωδεκανήσου 22.

Αλευροβιομηχανία. Ελληνική Αλευροβιομηχανία Α.Ε., Όρμος Κερατσινίου. Γεωργής και Νικολετόπουλος Α.Ε., Αθηνών 35. Κυλινδρόμυλοι Αττικής Α.Ε., οδός Φωκίωνος και 2° εργοστάσιο στο Μοσχάτο. Β. Κωνσταντόπουλος Α.Ε., οδός Μουτσοπούλου. Μύλοι Αγίου Γεωργίου Α.Ε., Όρμος Κερατσινίου. Ανώνυμος Αλευροποιητική Εταιρία ΚΥΛΙΝΔΡΟΜΥΛΟΙ ΕΥΤΥΧΙΑ. Κυλινδρόμυλοι Κ. Σαραντόπουλος Α.Ε., Μουτσοπού-

λου 20. Μύλοι Δ. Καλαμάκη Α.Ε., Δραγατσανίου και Μαυρομιχάλη. Μιχ. Σ. Μοίρας και Σια Α.Ε., Υμηττού 64. Γενικών Εμπόριον Σίτου και Αλεύρων (ΓΕΣΑ), Κωνσταντινουπόλεως 20. Γ. Κεσίσογλου, Κυλινδρόμυλος Ο ΗΛΙΟΣ, Δραγατσανίου 76.

Ζυμαρικά. ΡΕΞ, Βιομηχανία Ζυμαρικών Αδελφοί Γ. Ανουσάκη, Δήμητρος 14. Αδελφοί Βλυσίδη, Αιτωλικού 11. Υιοί Κωστή Βούρβουλη, Κ. Μαυρομιχάλη 19. Λεάνδρος Γούτος και Εμμανουήλ Καραπιπέρης, Κωνσταντινουπόλεως 39. Κληρονόμοι Χρόνη Α. Γούτου, εργοστάσιο Χρυσοστόμου Σμύρνης 57, γραφεία Δ. Γούναρη και Φωκίωνος. Αδελφοί Δαλάκου, Δ. Γούναρη 37. ΝΤΙΚΟ, Ανδρέας Διοικητόπουλος, Κέκροπος 5. Ηλ. Μισιρλιάδης και Αδελφοί, Αδριανού 34. Βιομηχανία Ζυμαρικών ΜΟΤΤΙ, Ρετσίνα 40. Ι. Μποτσάκης, ΜΠΟΤΚΟ, Αγίου Ιωάννου Ρέντη 6. Α.Ε. Ι. Σούλης, Δ. Γούναρη 36. Σαράντος Χαραλαμπόπουλος, Δημοσθένους 5. Αρώνης και Ραφτόπουλος, Μυκάλης 37. ΚΡΙΝΟΣ, Κολοκοτρώνη 124. Αναστ. Φιλίππακου, και Σια, Αντωνίου Θεοχάρη 12. Αλωνίνος και Σακκουλόπουλος, Γρεβενών 33. Αναστάσιος Βασιλειάδης, οδός Μοργκεντάου Νίκαια. Ν. Γιαννούκαρης, Βιομηχανία Ζυμαρικών

ο ΑΒΕΡΩΦ, Φωτίου Κορυτσάς και Αγίου Δημητρίου 99. Ευάγγελος Ζηλάκος, Πειραιώς 68, Μοσχάτον. ΒΙΟΤΖΥΜ, Κ. Κουλεντιανός και Σια, Δ. Γούναρη 27. Σταύρος Μιντσινίγος, Ραιδεστού 31. Αναστ. Παπουτσή, Ραιδεστού 7, Νίκαια. Σαββόπουλος, Χρυσούλης και Γρηγοριάδης, Μ. Ασίας 29. Α.Ε. Ζυμαρικών ΜΙΣΚΟ, οδός Πειραιώς, Μοσχάτον. Ζύμαι αρτοποιίας. ΖΑΑΕ, Χημικά Εργοστάσια Α.Ε., Δημοσθένους Ομηρίδου Σκυλίτση 60.

Αλίπαστα. Χαρ. Βλαχούτσικος Α.Ε., Νικήτα 17. Γεώργιος Αδάμης, Καποδιστρίου 25. Αδελφοί Καρέλλα, Καποδιστρίου 11. Α.Ε. Επιχειρήσεων Αλιπάστων, Νικήτα 11. ΛΕΩΝ Α.Ε., Νικήτα 10. Αδελφοί Λιδωρίκη, Νικήτα 14. Παναγ. Λώζος, Αριστείδου 33. Αριστομένης Καρέλλας, Λεωχάρους 6. Μ. Δ. Μπερτζελέτος και Αδελφοί, Νικήτα 1. Αδελφοί Παναγιωτόπουλοι, Αριστείδου 31. Μάριος Πιπινέλης, Νικήτα 15. Ιωάννης Λυμπερόπουλος, Νικήτα 1. Παναγ. Φαντόπουλος, Ναυαρίνου 4.

Πυρηνελαιουργεία. Α.Ε. ΠΑΛΛΑΣ ΑΘΗΝΑ, εργοστάσιο στις Δεξαμενές Βασιλειάδου. ΚΙΑΠΕΚΟΣ και ΚΥΡΙΑΚΟΣ, Αγίου Δημητρίου και Σαλαμίνας. Α.Ε. ΡΕΑ, οδός Βασιλικών.

Σαπωνοποιία. Αδελφοί Χατζηγεωργίου Ν. Μπήττυ 6 και Πατησίων 370. Θ. Αλεπουδέλης και Σια, Βασιλικών 50. Π. Δ. Παπουτσάνης Βιομηχανική και Εμπορική Εταιρία, Πολυδεύκους 29. Αδελφοί Ι. και Κ. Γεωργίου Ζερβού, Θηβών 32. Δημοκρ. Σιμίτης, Φωκίωνος 21. Στυλ. Λαζόπουλος, Χρυσοστόμου Σμύρνης 86. Αδελφοί Κ. Γιαμάκου, Καραβά 9. Π. Μπούρας, Δήμητρος 9. Αναστ. Λαζόπουλος, Καλλέργη και Δερβενακίων. Χαρ. Πολιτάκης, Αγίου Ελευθερίου και Υμηττού. Ζήσης Σκάρπας, Κερατσινίου 52. Θ. Τρύφων και Σια, Νικολετούλου 19. Μ. Λεονταρίτης, Ασκληπιού 7.

Υαλουργία. Α.Ε. Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων. Νικολάου Κανελλοπούλου, Δραπετσώνα. Γραφεία, Πλατεία Μητροπόλεως στην Αθήνα (ενισχύθηκε από το Σχέδιο Μάρσαλ). ΥΑΛΟΣ, Υαλουργική Βιομηχανία, Ψαρρών 51. Γε-

ώργιος Λιόντας, Ν. Φωκά 19. ΓΙΟΥΛΑ, Αδελφοί Βουλγαράκη, Παναγή Τσαλδάρη, Νίκαια. Το υαλουργείο του Αργυρόπουλου καταστράφηκε από τους βομβαρδισμούς του 1944, άλλωστε πέθανε κι ο ιδιοκτήτης του.

Φύσιγγες εξ υάλου (ampules). ΧΡΩΠΕΙ, Α.Ε. Σ.Α. Οικονομίδης και Σια, Αθηνών 77-79, Ν. Φάληρον (και οργανικά χρώματα). Εταιρία Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων.

Ρητινικά προϊόντα (Κολοφώνιον και Τερεβινθέλαιον - νέφτι). Α. Σαλαπάτας και Ε. Μπουραντάς, Αγίας Άννης 18. Ιωάννης Παπαδογιάννης, Αθηνών 77. Παναγ. Βλάχος, Αθηνών 65.

Εκρηκτικές ύλες. Ο Παναγ. Μαλτσινιώτης είχε τα γραφεία του στην Δ. Γούναρη, εργοστάσιο στην Νέα Κηφισιά. Ο Γ. Δρέλλιας στην οδό Ροδόπης, Δραπετσώνα, προς το παρόν αργεί.

Φαρμακευτικά βιομηχανία. ADELCO, Αδελφοί Κολοκοτρώνη, Αθηνών - Πειραιώς. ΧΡΩΠΕΙ.

Λινέλαιον. ΕΛΑΪΣ Α.Ε. Ελαιουργικών Επιχειρήσεων. ΕΛΜΑ Ανώνυμος Εταιρία Ελαίων και Μαργαρινών, αμφότερα στην Αθηνών - Πειραιώς, Ν. Φάληρον.

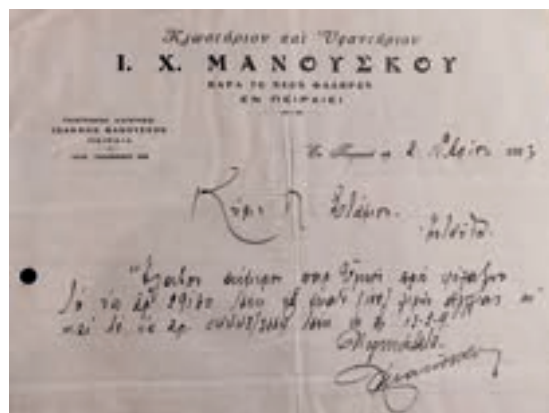
Πεπιεσμένα αέρια. Ανώνυμος Εταιρία βιομηχανικών αερίων ΟΞΥΓΟΝΟΝ, Ν. Φάληρον. ΑΙΟΛΟΣ Α.Ε.Ε., οξυγόνου και διαλελυμένης ασετυλίνης, Αναπαύσεως 9, γραφεία Κρατίνου 6 Αθήνα.

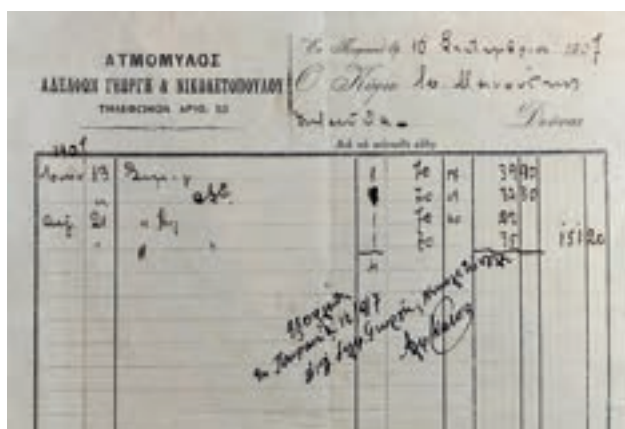
Ανθρακικό οξύ έβγαζαν οι ΧΡΩΠΕΙ και τα χημικά προϊόντα Νικολάου Μπουρούνη.

Θειϊκός χαλκός. Περιοδικώς ασχολείται η εταιρία στα λιπάσματα. Τα εργοστάσια Ζωγράφος - Κουρσόπουλος και η Α.Ε. Βιομηχανία Γεωργικών Φαρμάκων στην οδό Αθηνών παρέμεναν κλειστά.

Θειϊκόν αργύριον, στυπτηρία, Ι. και Α. Σβορώνος, Δημ. Φαληρέως 50. **Ανθρακικόν ασβέστιον,** Ο.Ε. Κωνσταντινίδης και Σια, ιδρυθέν το 1946.

Ναφθαλίνη, Ελληνική Βιομηχανία Υποπροϊόντων Γαιανθρακοποίησης, Εμμανουήλ Σ. Δημητριάδης, Αθηνών-Πει-

ραιώς και Παναγή Τσαλδάρη, Ν. Φάληρον. **Χαρουπό-κολλα** (κόλλα υφαντουργίας), ΖΑΑΕ, Τροχιοδρόμων 67 και Δ. Ο. Σκυλίτση 60, έπαυσε την παραγωγή του από το 1954. Α.Ε. ΒΙΧΑΡ, Αδελφοί Καχριμάνογλου, Χίου 6-8. **Βάμβαξ υδρόφιλος**, η ΧΡΩΠΕΙ. **Βερνικοχρώματα και βερνίκια**, ΒΙΒΕΧΡΩΜ Α.Ε. (Βιομηχανία Βερνικών και Χρωμάτων), Δρ. Στέφανος Δ. Πατέρας και Σία, Βεροίας και Κιλικίας Νίκαια. Ο ΗΛΙΟΣ, Ψαρρών και Ευβοίας. **Στιλβώματα υποδημάτων**, Α. Ε. Λευκοσιδη-ρουργίας και στιλβωμάτων ΕΛΣΑ, Κολοκοτρώνη 3-5 (επίσης μεταλλοτυπικές εργασίες). Γερ. Τουλιάτος και Υιός, Αθηνών 32. **Διχρωμικά άλατα** (καλίου και νατρίου), Ανώνυμος Βιομηχανική Εταιρία ΠΡΩΤΕΥΣ, Αμερικής 21, Κερατσίνι.

Φωταέριον. Ελληνική Εταιρία Φωταερίου Α.Ε., εργοστάσιον Χαϊδαρίου 16, γραφεία Μέγαρον Σταθμού ΕΗΣ.

Βιομηχανία πλαστικών. Κ. Κατελούζος, Καραϊσκού 138, γραφεία Κολοκοτρώνη 82^α. ΒΙΣΟΡ, Δ. Πολίτης. Φ. Γ. Θεολόγου, γραφεία Λ. Γεωργίου Α' 3, εργοστάσιο στο Μαρούσι. Βιομηχανία Αναγομώσεως Ελαστικού (Β.Α.Ε.) Α.Ε., Ευκλείας και Φαβιέρου (Ακτή Ξαβερίου), γραφεία Ακτή Κονδύλη 4.

Σολοδέσματα και βακέττα. Αδελφοί Ν. Μαυράκη και Σια, τέρμα οδού Γραβιάς και Κ. Παλαμά Δραπετσώ-να. Ιωάννης Παλαμούρδας, Μουτσοπούλου 94. Παναγιώτης Σταυρούλιας, Αθηνών 59, γραφ. Φίλωνος 95. Ευάγγελος Γεωργακόπουλος, Αθηνών 55. Στυλιανός Βακάκης, Μητσοπούλου 98. Υιοί Περγάμαλη, Μητσοπούλου 100. Θ. και Σ. Καμηλέρης, Μητσοπούλου 96.

Χαρτοβιομηχανία. Ανώνυμος Χαρτοποιητική Εταιρία ΠΑΠΥΡΟΣ. Χ. Γ. Σαραντόπουλος. Οδός Αθηνών-Πειραιώς Ν. Φάληρον. Προϊόντα: Χάρτης περιτυλίξεως πάσης χρήσεως σελιλόζα, ημίλευκος, φαιός και χαρτόνια φαιά. Η εταιρία είχε αφομοιώσει και ένα μεγάλο μέρος της Ανωνύμου Βιομηχανικής Εταιρίας ΕΡΜΗΣ, που πλέον εργάζεται για λογαριασμό της. Έχει εγκατεστη-

μένες τέσσερις μηχανές, από τις οποίες λειτουργούν μόνο οι δύο (δεν περιλαμβάνονται οι μηχανές της εταιρίας ΕΡΜΗΣ) των οποίων η παραγωγική ικανότητα αναλόγως του είδους υπερβαίνει τους 3.500 τόνους ετησίως. Η Ανώνυμος Βιομηχανική Εταιρία ΕΡΜΗΣ είχε δυο εργοστάσια, ένα στο Νέο Φάληρο, στην Ακτή Ποσειδώνος και ένα στο Μοσχάτο, Αθανασίου Διάκου 2. Τα εμπορικά του γραφεία ήταν στην Αθήνα, οδός Κολοκοτρώνη 25 (τρεις παλιές μηχανές, πλάτους 1.60 μ., παραγωγικής ικανότητας 2.500 τόνων ετησίως. Ένα ακόμα εργοστάσιο ΕΡΜΗΣ με μια μηχανή πλάτους 1.60 μ., βρισκόταν στις Ροβιές Ευβοίας).

Βιομηχανία Γραφικών Τεχνών. Εταιρία Λιθογραφίας και Κυτιοποιίας Ε. Δανιήλ και Σια, Αλών 4. Απόστολος Μέρλας, Δήμητρος 7. Κ. Τσούμας και Ι. Δημητρίου, Πραξιτέλους 7. Ε. και Δ. Μάνος, Νοταρά 41β.

Εργοστάσια κατασκευής επίπλων. Βασίλειος Ν. Μωραϊτης, έπιπλα, Πειραιώς-Αθηνών 45. Ν. Τουτου-ντζάκης και Ν. Παϊζης, Ξυλουργικά εργασία οικοδο-

μών, Δ. Ο. Σκυλίτση 46. Ανώνυμος Βιομηχανική Εταιρία Ξυλουργικών Επιχειρήσεων ΑΒΕΞΕ, Β. Ι. Βασιλειάδης, κουφώματα και κιβώτια, Ιπποδαμείας - Ευριπίδου - Καραϊσκού.

Κουφώματα: Αγκάς και Σπυρόπουλος, οδός Ντενύ Κοσσέν. Γ. Βαρβαρέσσος, Ιπποδαμείας 19. Π. Ζαμπέ-τας, Κάστορος 57. Μυκωνιάτης και Κάσιος, Θηβών 25. Ν. Τερζίδης, Κάστορος 59. **Ξύλινα είδη κλωστοϋφαν-τουργίας (μασούρια, καρούλια κ.ά.).** Γ. Κάππος, Αλιπέδου 5. Β. Κάππος, Ρετσίνα 34. Σ. Κάππος, Φωκίω-νος 19. Ι. Διαμαντόπουλος, Μεθώνης 56. Κ. Μωραϊτης, Πειραιώς 145.

Κομβία εξ οστράκων (φιλιδισένια). Τάκης Παντε-λεάκης, Μνημείον Καραϊσκάκη, Ν. Φάληρον. Βρεττός Μανωλέσος, Κολοκοτρώνη 45. **Ψύκτρες οδόντων.** Βιομηχανία Επεξεργασίας Κυτταρίνης και Φαρμακευ-

τικών Ιδιοσκευασμάτων, Αδελφοί Βασιλειάδη, Πλατεία Αλεξάνδρας, γραφεία Αργεντινής Δημοκρατίας 17β, Αθήναι.

Εργοστάσια επεξεργασίας φελλού. Ελληνική Βιομηχανία Επεξεργασίας Φελλού, Θεόδωρος Κ. Βαρβαλούκας, Μακένζυ Κινγκ 46 και Ράλλη (φελλοί για ψάρεμα και πώματα από φελλό). Αλ. Πατρισιάδης, Αθηνών 20 (ομοίως). **Βιομηχανία πισσοχάρτου και ασφαλοχάρτου.** Βιομηχανία Πισσοχάρτου Ο ΕΡΜΗΣ, Αδελφοί Γιαννίδη, Ακτή Ποσειδώνος Ν. Φάληρον. Αλεξ. Ζαχαριάδης, Κεχαγιά 47, Ν. Φάληρον (κλειστό).

Ψυκτροποιεία. Υιοί Α. Συμιγδαλά, Δ. Ο. Σκυλίτση 36. Ν. Βασιλάκης, Παλαμηδίου 18. Β. Κανίστρας, Αλών 2. Χ. Κωνσταντόπουλος, Ρετσίνα 8. Μ. Καρδάση, Καραϊσκού 143. Γ. Αλιφραγκής, Αλιπέδου 3. Υιοί Σ. Αλιφραγκή, Ιάσωνος 62. Γ. Φατσέας, Πλαταιών 24. Κ. Πετρόπουλος, Βενιζέλου 72. Γ. Νομικός, Βιτωλίων 4. Σ. Μαρκοζάνης, Μπότσαρη 69.

Παραγωγή φερμουάρ. Ζαχαρίας Βασιλόπουλος, Παπαστράτου 48.

Βιομηχανία καπνού. Ανώνυμος Βιομηχανική Εταιρία Σιγαρέττων ΑΒΕΣ Παπαστράτος, εργοστάσιον ιδιόκτητον Κ. Μαυρομιχάλη και Γραβιάς, γραφεία Αθηνών, Κοραή 1. Καπνοβιομηχανία ΕΘΝΟΣ Γ. Α. Κεράνης Α.Ε., Αθηνών 37-39.

Βιομηχανία παραγωγής ηλεκτρισμού. Ηλεκτρική Εταιρία Αθηνών - Πειραιώς. Διο θερμικά εργοστάσια, άτινα λειτουργούν ταυτοχρόνως, ήτοι έν τοιούτον εργοστάσιον εκ τεσσάρων τουρμπογεννητριών ισχύος ανά 15.000 χιλιοβάτ, ήτοι εν συνόλω 60.000 χιλιοβάτ, ως και έν μικρόν θερμικόν, και άλλον εργοστάσιον εξ ομάδων ηλεκτροπαραγωγών εκ

πετρελαιομηχανών, αποτελούμενον εκ τουρμπογεννητριών συνολικής ισχύος 54.000 χιλιοβάτ των πετρελαιομηχανών ισχύος 12.000 χιλιοβάτ.

Το σύστημα διανομής είναι τριφασικόν 50 c/s εις 220/380 βολτ.

Ήτοι η υπό της ως άνω εταιρίας συνολική εγκατεστημένη ισχύς ανέρχεται εις 126.000 χιλιοβάτ ή 171.360 ίππους. Τα ως άνω εργοστάσια της ΗΕΑΠ ευρίσκονται εγκατεστημένα εις Άγιον Γεώργιον Κερατσινίου Πειραιώς και εις Ν. Φάληρον (Παλαιά Ηλεκτρική).

Τα προαναφερόμενα πειραϊκά εργοστάσια έχουν κλείσει δεκαετίες πριν.

Τα απομεινάρια τους βλέπαμε αργότερα στα κτήρια που εγκαταλείφθηκαν (τα πιο πολλά κατεδαφίστηκαν) - βρίσκαμε τους τίτλους τους γραμμένους σε σκουριασμένες δυσδιάκριτες επιγραφές που μετά πετάχτηκαν ενώ τα συναντάμε καταγραμμένα σε επαγγελματικούς κι άλλους οδηγούς, σε αρχεία φορέων, σε έγγραφα, αποδείξεις, τιμολόγια που διατηρήθηκαν και σκορπίστηκαν στα παλαιοπωλεία, σε ιστορικά, ερευνητικά βιβλία και ενημερωτικά έντυπα. Κρατήθηκαν μάλλον κάποια προϊόντα - συσκευασίες που απέκτησαν συλλεκτική αξία. Για την προσφορά στην πρόοδο, τους ήχους και την κάπνα τους, για το εργατικό δυναμικό που τα λειτουργούσε κάτω από αντίξοες πολλές φορές συνθήκες, διαβάζουμε σε νοσταλγικά λογοτεχνικά κείμενα και δημοσιογραφικά άρθρα.

Η φωτογραφική κάλυψη του άρθρου προέρχεται από την συλλογή μου, σπαράγματα από το λογιστήριο του κλωστηρίου Ιωάννου Μανουσκού.

Τα νέα ευρήματα από την έρευνα στην Αρχαία Τενέα

Κατά τη συστηματική αρχαιολογική έρευνα 2022 στο Χιλιόμοδι Κορινθίας, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος της Αρχαίας Τενέας, εντοπίστηκε για πρώτη φορά η περιοχή εγκατάστασης της πόλης των κλασικών χρόνων.

Η ανασκαφή ανέδειξε δημόσιο κτίριο, το οποίο ανασκάφηκε σε έκταση 145 τ.μ. με σημαντικά ευρήματα, μεταξύ άλλων και μεγάλη διασπορά αναθηματικών ειδωλίων, καθώς και σημαντικό αριθμό μικρογραφικών αγγείων, λύχνων που

συνδέονται πιθανότατα με όμορο λατρευτικό χώρο. Ταυτόχρονα ανασκάφηκε ισχυρό αναλημματικό τείχος της πρώιμης κλασικής περιόδου στο όριο της πόλης.

Το μέγεθος και η δυναμική της ρωμαϊκής πόλης συνεχίζει να εντυπωσιάζει και με τα φετινά ανασκαφικά αποτελέσματα. Στον τομέα των ρωμαϊκών καταστημάτων της πόλης αποκαλύφθηκαν περί τα 2.100 νομίσματα και σταθμιά σε ένα δωμάτιο του κτιρίου που ταυτίζεται με την έδρα τοπικού αξιωματούχου. Επιπλέον, ήρθε στο φως δεύτερο υπέργειο ταφικό μνημείο που καταδεικνύει, σε συνδυασμό με το πρώτο που εντοπίστηκε το 2016, την οικονομική ευρωστία και ακμή της ρωμαϊκής Τενέας. Τέλος, ανασκάφηκε μια υπερμεγέθους δεξαμενή περίπου 130 τ.μ., πιθανότατα η κεντρική υδροδοτική της ρωμαϊκής πόλης, που δείχνει τη δυναμική του πληθυσμού της τη συγκεκριμένη περίοδο.

Στο εσωτερικό ενός δωματίου σε άλλο κτίριο βρέθηκε θησαυρός 18 ασημοχάλκινων νομισμάτων του 3ου αι. μ.Χ., κοπής Βαλεριανού, Γαλιηνού και Σαλονίνας. Επιπλέον, βρέθηκαν άλλα δεκατρία νομίσματα του 4ου και 5ου αι. μ.Χ. σιδερένια αξίνα, σιδερένιο κλειδί, σιδερένια αιχμή βέλους, σιδερένια γραφίδα και χρηστική κεραμική ρωμαϊκών χρόνων.

Εξι μινωικά ανάκτορα υποψήφια για την Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά της UNESCO

Τη μοναδική πολιτιστική ταυτότητα της Κρήτης αναδεικνύει το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού στο πλαίσιο του φακέλου υποψηφιότητας για τη σειρά εγγραφής έξι Μινωικών Ανακτόρων –Ζάκρου, Κνωσού, Φαιστού, Μαλίων, Ζωμίνθου, Κυδωνίας– στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO που έχει καταρτίσει η

Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων σε συνεργασία με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων Κρήτης και την υποστήριξη της Περιφέρειας Κρήτης. Για τη συγκέντρωση του υλικού τεκμηρίωσης, βασικός ήταν, επίσης, ο ρόλος επιστημονικών ιδρυμάτων που δραστηριοποιούνται επί σειρά ετών στην περιοχή της Κρήτης, όπως οι ξένες Αρχαιολογικές Σχολές και η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, καθώς και οι ανασκαφείς των χώρων.

Το Προκαταρκτικό Σχέδιο Διαχείρισης των Μινωικών Ανακτόρων, για το οποίο γνωμοδότησε ομοφώνως θετικά το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, ακολουθεί τη φιλοσοφία ενός ολιστικού πλαισίου ανάδειξης του μινωικού πολιτισμού, όπως αποτυπώνεται στους έξι προς εγγραφή αρχαιολογικούς χώρους, καθορίζει και διασφαλίζει, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, τους τρόπους προστασίας και προβολής τους. Συγχρόνως προδιαγράφει ένα σύστημα για την εφαρμογή μέτρων προστασίας και διαχείρισης, ώστε να εξασφαλίζονται οι αξίες τους και να μεταβιβαστούν κατά το δυνατόν ακέραιες στις επόμενες γενιές.

Το Προκαταρκτικό Σχέδιο Διαχείρισης των Μινωικών Ανακτορικών Κέντρων περιλαμβάνει στους τρεις βασικούς του άξονες δράσεις για την έρευνα και μελέτη, καταγράφει την παθολογία των μνημείων και προτείνει μέτρα για την προστασία και την αποκατάστασή τους, την αναβάθμιση και ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών για τους επισκέπτες με σκοπό τη συνολική βελτίωση της εμπειρίας τους στους αρχαιολογικούς χώρους. Οι στόχοι που διατυπώνονται είναι συγκεκριμένοι και μετρήσιμοι, και ανάλογα με την προτεραιότητα εφαρμογής και αναγκαιότητας χωρίζονται σε άμεσες ενέργειες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες.

Προστασία και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου της Πλωτινόπολης

Στην προστασία και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου της Πλωτινόπολης, στο Διδυμότειχο, με την κατασκευή στεγάστρου προστασίας και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, με διαδρομές περιήγησης και για ΑμεΑ, προχωρά το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Η ρωμαϊκή Πλωτινόπολη τοποθετείται νοτιοανατολικά του Διδυμοτείου στον οχυρό λόφο «Αγία Πέτρα». Ιδρύθηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Τραϊανό (98-117 μ.Χ.) προς τιμήν της συζύγου του Πλωτίνης και έκτοτε αποτέλεσε οικονομικό και εκκλησιαστικό κέντρο, μέχρι και το Βυζάντιο.

Κατά τον σχεδιασμό των επεμβάσεων ελήφθησαν υπόψη η σημαντικότητα του μνημείου, η αρμονική ένταξη του στεγάστρου στο φυσικό περιβάλλον, οι πορείες περιήγησης και η ενεργειακή αυτονομία του χώρου. Προβλέπονται, μεταξύ άλλων, η δημιουργία διαδρομής περιήγησης στον προστατευμένο –με το στέγαστρο– αρχαιολογικό χώρο για την απρόσκοπτη πρόσβαση των ΑμεΑ και του κοινού, η εγκατάσταση συστημάτων αντικεραυνικής προστασίας, πυροπροστασίας, αντιπλημμυρικής προστασίας και ενεργειακής αυτονομίας, με χρήση φωτοβολταϊκών.

Εγκαινιάστηκε το Πολυκεντρικό Μουσείο Αιγών

Ένα όραμα δεκαετιών, το νέο, πολυμορφικό, κεντρικό κτήριο του Πολυκεντρικού Μουσείου Αιγών, εγκαινιάστηκε στις 19 Δεκεμβρίου 2022 από τον Πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη, παρουσία της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού Λίνας Μενδώνη. Όπως αναφέρεται στην ανακοίνωση του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, το μουσείο αποτελεί μια νέα, ολιστική και δυναμική προσέγγιση της σχέσης αρχαιολογικού χώρου-μουσείου-επισκέπτη. Ενσωματώνει και ενώνει το νέο κεντρικό κτήριο με το σύνολο του αρχαιολογικού χώρου των Αιγών (Βεργίνα

Το Πολυκεντρικό Μουσείο Αιγών

Το Πολυκεντρικό Μουσείο των Αιγών στην παρούσα φάση συναπαρτίζουν οι εξής ενότητες:

—Το κεντρικό μουσειακό κτήριο: Το έργο εντάχθηκε το 2010 και ολοκληρώθηκε η κατασκευή του κελύφους το 2016. Μεταξύ των ετών 2014-2016 ολοκληρώθηκε η ανάταξη/αναστήλωση του άνω ορόφου του προπύλου και τμήματος των πλευρικών στοών του ανακτόρου που παρουσιάζεται στο μεγάλο αίθριο του μουσείου.

—Το Μουσείο των βασιλικών τάφων με τον τάφο του Φιλίππου Β'.

—Το αρχαιολογικό πάρκο της νεκρόπολης με τη βασιλική ταφική συστάδα των Τημενιδών.

—Το ανάκτορο και το θέατρο.

—Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου που βρίσκεται στο ανατολικό άκρο του αρχαιολογικού χώρου.

Εκπλήξεις έκρυβε η διερεύνηση του τύμβου Λαόνας της Παλαίπαφου Κύπρου

Το Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου ανακοίνωσε την ολοκλήρωση της πρώτης φάσης των ετήσιων ερευνών πεδίου 2022 της Ερευνητικής Μονάδας Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου (ΠΚ) στον τύμβο Λαόνας στην Παλαίπαφο. Οι εργασίες άρχισαν με γεωφυσικές διασκοπήσεις και συνεχίστηκαν με στοχευμένες ανασκαφές στη βόρεια όψη του τύμβου.

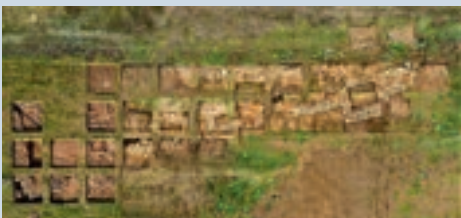
Τύμβοι μνημειακών διαστάσεων, όπως π.χ. οι Μακεδονικοί, ήταν μέχρι πρόσφατα άγνωστοι στην Κύπρο. Το 2011, ο λόφος Λαόνας, ένα χιλιόμετρο βορειοανατολικά του ιερού της Αφροδίτης, αναγνωρίστηκε στο πλαίσιο του προγράμματος ανάλυσης τοπίου του PULP ως ανθρωπογενής τύμβος τεραστίων διαστάσεων, πολύ μεγαλύτερος του τύμβου της Σαλαμίνας, ο οποίος είχε ανεγερθεί πάνω από το καλούμενο «κενοτάφιο του Νικοκρέοντα». Εδώ και μια δεκαετία, ο τύμβος Λαόνας τυγχάνει εξειδικευμένων μελετών, αποτύπωσης με ψηφιακά μέσα, και σταδιακής ανασκαφής. Η πρώτη έκπληξη των ερευνών ήταν ότι ο τύμβος, που φαίνεται να ανήκει χρονολογικά στο τέλος του 4ου ή τις αρχές του 3ου αι. π.Χ., είχε ανεγερθεί πάνω από αρχαιότερο αμυντικό μνημείο (οχυρό) της Κυπρο-Κλασικής περιόδου.

Τα αποτελέσματα των ερευνών επεφύλασσαν ακόμη μία έκπληξη: ανέτρεψαν την αντίληψη που είχε δημιουργηθεί για την πορεία του οχυρού και αποκάλυψαν τις επεμβάσεις που δέχτηκε στο πλαίσιο ανέγερσης του τύμβου. Αντί για την αναμενόμενη δυτική στροφή κάτω από την κορυφή του τύμβου (στα 114 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας), το αμυντικό μνημείο ακολουθεί μια απρόσμενη πορεία. Διασχίζει διαγωνίως τη βόρεια πλευρά του τύμβου, κάτω από τον οποίο διατηρείται σε εξαιρετικά καλή κατάσταση.

Μια αρχαία οχυρωμένη πόλη αποκαλύπτεται στο Κιλκίς

Την πύλη του τείχους και τμήμα της οχύρωσης αρχαίας πόλης, έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη λίγο έξω από την πόλη του Κιλκίς, μεταξύ των κοινοτήτων Καμπάνη και Πεδινού του Δήμου Κιλκίς. Το τείχος, ύψους τουλάχιστον τεσσάρων μέτρων, περιβάλλει την πόλη με πυκνό πολεοδομικό ιστό. Η βάση του τείχους, πλάτους περίπου 5,5 μέτρων, έχει λίθινο υπόβαθρο, ενώ το υπόλοιπο τμήμα του αποτελείται από πλιθιά, καλυμμένα με κεραμίδια

Όπως δήλωσε η κα Στρατούλη Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κιλκίς: «Είναι πολύ σημαντική η ανεύρεση μιας οχυρωμένης πόλης ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων στην ενδοχώρα της Κεντρικής Μακεδονίας, γιατί δεν γνωρίζουμε πολλές πόλεις που διασώζουν την οχύρωσή τους. Απ' ό,τι φαίνεται από τα συνειρημένα και από

τις παραδόσεις, που κατά καιρούς έχουν καταχωρηθεί στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κιλκίς, μπορούμε να μιλάμε για μια αρχαία πόλη τουλάχιστον από τον 4ο αιώνα π.Χ. μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους. Επίσης, έχουμε τη βεβαιότητα -βάσει της γεωφυσικής έρευνας, ότι εκτός του τείχους και πολύ κοντά σε αυτό, υπάρχουν δημόσιοι χώροι, τους οποίους θα επιδιώξουμε να αποκαλύψουμε σε επόμενες ανασκαφικές περιόδους».

Προς το παρόν ήρθαν στο φως η μνημειακή κεντρική πύλη της αρχαίας πόλης, στη νότια πλευρά του τείχους, και περίπου 60 μέτρα του νοτιοανατολικού τμήματός της. Επιπλέον, αποκαλύφθηκε ένας τετράγωνος πύργος, περίπου 30 μέτρα ανατολικά της πύλης.

Σημαντικά ευρήματα από τη νεκρόπολη της Σακκάρα

Νέα σημαντικά ευρήματα από τη νεκρόπολη της Σακκάρα ανακοινώθηκαν πρόσφατα. Τα ευρήματα προέρχονται από τη θέση Γκιρ Ελ Μουντίρ (Gisr el-Mudir) και χρονολογούνται κατά την 5η και 6η Δυναστεία (περ. 2465 π.Χ.-2150 π.Χ.) του Αρχαίου Βασιλείου (περ. 2650 π.Χ.-2150 π.Χ.).

Αποκαλύφθηκε μεγάλο νεκροταφείο που περιείχε μια ομάδα τάφων του Αρχαίου Βασιλείου. Ο πιο σημαντικός από τους τάφους αυτούς ανήκε στον Khenut-djed-ef, ο οποίος ήταν ιερέας στο πυραμιδικό συγκρότημα του φαραώ Ούνας (5η Δυναστεία), το οποίο βρίσκεται επίσης στη Σακκάρα. Ο δεύτερος μεγαλύτερος τάφος φέρει το όνομα κάποιου Mery. Ένας άλλος τάφος, που περιείχε εννέα αγάλματα εξαιρετικής ποιότητας, ανήκε σε έναν ιερέα στο πυραμιδικό σύμπλεγμα του βασιλιά Πέπι Α' (6η Δυναστεία). Με βάση επιγραφή σε ψευδόθυρα η οποία βρέθηκε δίπλα στα αγάλματα, ο άνδρας ονομαζόταν πιθανότατα Mesī.

Ένα ταφικό φρέαρ, βάθους 15 μέτρων, περιείχε μια μεγάλη ορθογώνια ασβεστολιθική σαρκοφάγο που ανήκε σε έναν άνδρα ο οποίος ονομαζόταν Heka-shepes. Η σαρκοφάγος βρέθηκε άθικτη και περιείχε μούμια καλυμμένη με φύλλα χρυσού.

Εμπόριον μια ελληνική αποικία στη βόρεια Καταλονία

Το Εμπόριον (Empúries, στα καταλανικά), στη βόρεια Καταλονία, είναι η πιο δυτική αρχαία ελληνική αποικία που έχει εντοπιστεί και ανασκαφεί μέχρι στιγμής. Χτίστηκε στις αρχές του 6ου αιώνα π.Χ. από Φωκαείς που είχαν εγκατασταθεί πριν στη Μασσαλία. Η πόλη κατοικήθηκε ασταμάτητα για εννέα συνεχείς αιώνες, από τους οποίους τους τελευταίους πέντε και από τους Ρωμαίους που αποβιβάστηκαν στις ακτές του Εμπορίου το 218 π.Χ., με σκοπό να διασπάσουν τις γραμμές

τροφοδοσίας του στρατού του Αννίβα, που απειλούσε σοβαρά τη Ρώμη στον Β' Καρχηδονιακό Πόλεμο. Με τα χρόνια, οι δύο εθνικότητες (Έλληνες και Ρωμαίοι) και ό,τι απέμεινε από τον ιβηρικό πληθυσμό αποτέλεσαν ένα ενιαίο πολιτειακό σώμα με το λατινικό όνομα Municipium Emporiorum.

Σήμερα, το Εμπόριον δεν είναι μόνο ένας αρχαιολογικός χώρος (με εξαιρετικά ευρήματα, όπως ένα άγαλμα του θεού Ασκληπιού του 2ου αιώνα π.Χ. ή ένα λατινικό ψηφιδωτό με παράσταση της θυσίας της Ιφιγένειας, του 1ου αιώνα π.Χ., αλλά επίσης το σύμβολο των ελληνικών και λατινικών ριζών του ισπανικού και πιο συγκεκριμένα του καταλανικού πολιτισμού, η πύλη εισόδου, δηλαδή, του ελληνο-ρωμαϊκού πολιτισμού στην Ιβηρική Χερσόνησο.

Ταφές αυλικών της 13ης Δυναστείας βρέθηκαν στην Αίγυπτο

Μια ομάδα οικογενειακών τάφων ήρθε στο φως κατά τη διάρκεια ανασκαφών στη νεκρόπολη Ντρα Αμπού Ελ Νάγκα, στη δυτική όχθη του Νείλου απέναντι από το Λούξορ. Τα ευρήματα χρονολογούνται στη 13η Δυναστεία, εποχή μιας ομάδας φαραώ η οποία τοποθετείται χρονικά στην αρχή της Δεύτερης Ενδιάμεσης (ή Μεταβατικής) Περιόδου της αιγυπτιακής ιστορίας (περ. 1700–1550 π.Χ.).

Μέσα στον χώρο αυτό, η αποστολή αποκάλυψε περισσότερα από 30 ταφικά φρέατα, παρόμοια σε σχεδιασμό και κατασκευή. Ένα τέτοιο φρέαρ περιείχε την ταφή ενός υπουργού που ονομαζόταν Ankhu, ο οποίος έζησε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του φαραώ Σεμπεκχότεπ Β' (13η Δυναστεία). Η ταφή περιείχε μια σαρκοφάγο από ροζ γρανίτη με χαραγμένο το όνομα του νεκρού, η οποία ζυγίζει περίπου 10 τόνους.

Ένα άλλο φρέαρ περιείχε μια μικρή ταφική στήλη, διακοσμημένη με μια σκηνή που απεικονίζει τον ιδιοκτήτη της στήλης να απευθύνει προσφορές στον Σεμπεκχότεπ Β'. Σύμφωνα με την επιγραφή, ο άνδρας κατείχε τη θέση του υφυπουργού.

Ενα νέο μουσείο για το ψηφιδωτό της Λοντ του Ισραήλ

Το αρχαιολογικό μουσείο της ισραηλινής πόλης Λοντ - Διόσπολις κατά τη Ρωμαϊκή και τη Βυζαντινή εποχή - που εγκαινιάστηκε πρόσφατα, θα φιλοξενήσει σε μόνιμη έκθεση ένα ρωμαϊκό ψηφιδωτό το οποίο χρονολογείται στον 3ο ή στον 4ο αιώνα και αποκαλύφθηκε στην πόλη αυτή. Περιγράφεται δε ως «ένα από τα ωραιότερα του κόσμου».

Αυτό το εξαιρετικό ψηφιδωτό αποκαλύφθηκε το 1996 σε βάθος δύο μέτρων, κατά τη διάρκεια αρχαιολογικών ανασκαφών. Η κατάσταση στην οποία έχει διατηρηθεί είναι άριστη. Έχει διαστάσεις σχεδόν 17 μέτρα μήκος επί 9 μέτρα πλάτος και έχει έναν πλούσιο διάκοσμο με ζώα, μέσα σε γεωμετρικό πλαίσιο.

«Περιλαμβάνει επιφάνειες που απεικονίζουν φρούτα, θηλαστικά, πουλιά, ψάρια, χλωρίδα, ακόμη και ιστιοφόρα», αναφέρει η Αρχή Ισραηλινών Αρχαιοτήτων (AIA).

Σύμφωνα με τις αρχαιολογικές αρχές, το ψηφιδωτό κάλυπτε το πάτωμα της τραπεζαρίας μεγάλης έπαυλης, η οποία στεκόταν αγέρωχη κατά τη Ρωμαϊκή και τη Βυζαντινή περίοδο.

Χρυσά κοσμήματα βρέθηκαν στην Τελ Ελ Αμάρνα της Αιγύπτου

Χρυσά κοσμήματα αποκαλύφθηκαν στην Τελ Ελ Αμάρνα. Τα κοσμήματα βρέθηκαν στη Βόρεια Νεκρόπολη της αρχαίας πόλης, στο σημερινό Κυβερνείο της Μίνουα, κατά την πρόσφατη ανασκαφική περίοδο πολυετούς

Βασιλικός τάφος ήρθε στο φως στο Λούξορ

Βασιλικός τάφος βρέθηκε στην περιοχή των Δυτικών Κοιλάδων του Λούξορ κατά τη διάρκεια ανασκαφής. Τα προκαταρκτικά στοιχεία δείχνουν ότι το μνημείο ίσως χρονολογείται στην Τουθμωσιδική περίοδο (αρχές-μέσα της 18ης δυναστείας), αν και αυτό μένει να επιβεβαιωθεί από περαιτέρω τεκμηρίωση.

Όπως δήλωσαν οι αρχαιολόγοι ο τάφος μπορεί να ανήκε σε μέλη της βασιλικής οικογένειας κάποιου από τους φαραώ με το όνομα Τούθμωσης (μία ή περισσότερες βασιλίσσες, πρίγκιπες ή πριγκίπισσες), ενώ ελάχιστοι τέτοιοι τάφοι έχουν αποκαλυφθεί. Όστρακα ΠΟΥ βρέθηκαν υποδηλώνουν ότι ο τάφος κατασκευάστηκε κατά τη διάρκεια της κοινής βασιλείας του Τούθμωση Γ' με τη γυναίκα φαραώ Χατσεψούτ, ενώ μπορεί να δέχτηκε έκτοτε αρκετές αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις.

Οι πληροφορίες για τις ταφές των μελών της βασιλικής οικογένειας της 18ης Δυναστείας ήταν μέχρι στιγμής ελάχιστες, αν και οι Δυτικές Κοιλάδες έχουν συνδεθεί με τέτοιες χρήσεις. Στο Ουάντι Γκαμπανέτ Ελ Ουρούντ συγκεκριμένα είναι η θέση του πλούσιου σε πολύτιμα ευρήματα τάφου των τριών συζύγων του Τούθμωση Γ'. Ταυτόχρονα, ένας τάφος από βράχο που αποδίδεται στη Χατσεψούτ έχει βρεθεί στην ανατολικότερη κοιλάδα, Ουάντι Σικάτ Τάκετ Αλ Ζάιντ (γνωστή ως Wadi A). Στο ίδιο το Wadi C, και σε πολύ κοντινή απόσταση από το νέο εύρημα, βρίσκεται τάφος όπου, σε γκραφίτο, αναφέρεται το όνομα της Νεφερουρέ, κόρης της Χατσεψούτ.

ερευνητικού προγράμματος από το 2010 του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ σε συνεργασία με το Υπουργείο Τουρισμού και Αρχαιοτήτων της Αιγύπτου.

Πρόκειται για τρία δαχτυλίδια και ένα μικρό περιδέριο από κοίλες χάντρες. Ένα από τα δαχτυλίδια φέρει ένθετο λίθο, ενεπίγραφο με ιερογλυφικά σύμβολα που αποδίδουν τη φράση Sat Nebet Tawy (που σημαίνει «η κόρη της κυρίας των δύο χωρών»).

Η Τελ Ελ Αμάρνα θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους στην Αίγυπτο, καθώς ήταν η πρωτεύουσα της Αιγύπτου κατά την εποχή του Ακενατόν, του φαραώ που επέβαλε τη λατρεία του ηλιακού δίσκου ως μοναδικού θεού με το όνομα Ατόν. Τα ευρήματα στην περιοχή περιλαμβάνουν ναούς, ανάκτορα και εκτεταμένες οικιστικές περιοχές με οικίες αξιωματούχων αλλά και απλών ανθρώπων.

Νέο Διοικητικό Συμβούλιο

Κατά την πρώτη συνεδρίαση των νεοεκλεγέντων από τη Γενική Συνέλευση Μελών συγκροτήθηκε σε Σώμα το νέο Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου "Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων -Μνημείων Πειραιά", η σύνθεση του οποίου έχει ως εξής:

Πρόεδρος Ιωάννης Πολυχρονόπουλος, Αντιπρόεδρος Γεώργιος Σταϊνχάουερ, Γενικός Γραμματέας Κωνσταντίνος Γιαννακός, Οικονομική Σύμβουλος Ευαγγελία (Λίτσα) Βίγλη, Ειδική Γραμματέας Μαρία Νεοφύτου και Μέλη Γεώργιος Γάρδας (υπεύθυνος παρακολούθησης Έργων), Βασιλική (Βάσω) Κυπαρίσση (υπεύθυνη σχέσεων με Περιφέρεια και Δήμους) και Γεράσιμος-Νικόλαος Μπουγάς (υπεύθυνος Δημοσίων Σχέσεων και Εκδηλώσεων). Στο Διοικητικό Συμβούλιο, από την ανάληψη των καθηκόντων της, συμμετέχει ex-officio και η νέα Διευθύντρια της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων (ΕΦ.Α.Π.Ν.) Δρ. Αγγελική Σίμωση.

Τέλος, Υπεύθυνος Ύλης του εκδιδόμενου από το Σύλλογό μας περιοδικού "Πειραικό Ορόσημο" παραμένει ο δημοσιογράφος Κωστής Μανωλάκης.

Συναντήσεις με τη νέα Διευθύντρια της ΕΦ.Α.Π.Ν.

• Ο Πρόεδρος του Συλλόγου μας Ιωάννης Πολυχρονόπουλος επισκέφτηκε εθιμοτυπικά τη νέα Διευθύντρια της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων Δρ. Αγγελική Σίμωση προκειμένου να εκφράσει τα συγχαρητήριά του για την ανάληψη των νέων καθηκόντων και να ευχηθεί ευόδωση στο δύσκολο και πολυσχιδές έργο της.

Κατά τη συνάντηση αυτή ο κ. Ι. Πολυχρονόπουλος εξέθεσε επ' ολίγον το επιτελεσθέν από το Σύλλογό μας έργο και αφού εξέφρασε την πεποίθησή του για μια αρεστή συνεργασία, ανέπτυξε τους στόχους των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων-Μνημείων Πειραιά επ' αγαθώ της ανάδειξης του αρχαίου κόσμου της Πόλης, αλλά και της ποιοτικής διαβίωσης των σύγχρονων πολιτών της.

• Την Τρίτη 14 Μαρτίου, Αντιπροσωπεία του Συλλόγου μας αποτελούμενη από τον Αντιπρόεδρο Δρ. Γεώργιο Σταϊνχάουερ, το Γενικό Γραμματέα Δρ. Κωνσταντίνο Γιαννακό και την Οικονομική Σύμβουλο κα Ευαγγελία Βίγλη, επισκέφτηκε στο γραφείο της και συναντήθηκε με τη Διευθύντρια της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων Δρ. Αγγελική Σίμωση. Η επίσκεψη αυτή, που ήταν συνέχεια της προηγηθείσης μεταξύ του Προέδρου και της Διευθύντριας, αποσκοπούσε στη λεπτομερέστερη ενημέρωση της νέας επικεφαλής της Εφορείας για την ανάγκη επέκτασης του υπάρχοντος κτιρίου του Αρχαιολογικού Μουσείου σε χώρους που έχουν ήδη απολλοτριωθεί, προκειμένου, όχι μόνο για να δημιουργηθούν οι κατάλληλοι αποθηκευτικοί χώροι των χιλιάδων ευρημάτων και χώροι υποδοχής, εκπαιδευτικών προγραμμάτων, διαλέξεων, περιοδικών εκθέσεων, πωλητηρίου, κυλικείου, αλλά κυρίως για να αναδειχθούν σε όλο το μέγεθος τα κατάλοιπα του παρελθόντος της Πόλης.

Μετά τη σύμφωνη γνώμη όλων των παρευρισκομένων, η ενημέρωση-συζήτηση συνεχίστηκε την Τρίτη 21 Μαρτίου, παρουσία και του διακεκριμένου Αρχιτέκτονα Γεωργίου Αραχωβίτη, ο οποίος παρουσίασε μια προκαταρκτική προσέγγιση της δυνατότητας ανάπτυξης του συγκεκριμένου χώρου και μια πρώτη σχεδιαστική έκφραση των προσεγγίσεων αυτών.

Εγκαίνια Έκθεσης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά

Παρουσία της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού κυρίας Λίνας Μενδώνη και του Δημάρχου Πειραιά κυρίου Γιάννη Μώραλη, πραγματοποιήθηκαν στις 23 Σεπτεμβρίου στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά, τα εγκαίνια της περιοδικής έκθεσης "Φαληρόθεν. Ανάμεσα σε δυο κόσμους". Η Έκθεση περιελάμβανε μερικά από τα σημαντικότερα ευρήματα από τη σωστική ανασκαφή (2012-2020) στο Κέντρο Πολιτισμού "Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος", στο Δέλτα του Φαλήρου.

Βέβαια, η απερχόμενη (λόγω συνταξιοδότησης) Διευθύντρια της Εφορείας Αρχαιοτήτων, φρόντισε να μην προσκληθεί ο Σύλλογός μας, επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό τις εμμονές της και την αντιδεοντολογική στάση της.

Ο Σύλλογός μας μέλος της Ε.Ο.Σ.ΦΙ.Μ.

Μετά από απόφαση του Διοικητικού μας Συμβουλίου, ο Σύλλογός μας εντάχθηκε ως Μέλος στην "Ελληνική Ομοσπονδία Σωματείων Φίλων και Μουσείων, (Ε.Ο.Σ.ΦΙ.Μ.)".

Η Ε.Ο.Σ.ΦΙ.Μ., ιδρύθηκε το 1986 στην Αθήνα κατά την πραγματοποίηση της ετήσιας Γενικής Συνέλευσης της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Φίλων Μουσείων (World Federation of Friends of Museums, WFFM).

Κατά τη φετινή ετήσια Γενική Συνέλευση της ΕΟΣΦΙΜ, που πραγματοποιήθηκε το Σάββατο 28/1/2023 στο Μουσείο Μπενάκη, τον Σύλλογό μας εκπροσώπησε η Οικονομική Σύμβουλος κα Ευαγγελία Βίγλη.

Νέα Διευθύντρια στην ΕΦ.Α.Π.Ν.

Από τον Ιανουάριο του 2023, καθήκοντα Διευθύντριας στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων ανέλαβε η Δρ. Αγγελική Σίμωση, σε αντικατάσταση της απελθούσας, λόγω συνταξιοδότησης, κας Στέλλας Χρυσουλάκη.

Σύμφωνα με πληροφορίες η απόσπαση-τοποθέτηση της νέας Διευθύντριας στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιά και Νήσων έχει προαγωγικό χαρακτήρα μια και το έργο της στην αντίστοιχη Εφορεία της Εύβοιας κρίθηκε άριστο και μεγάλης έκτασης.

